

שִׁירַת הָאֵלִינוּ

עם ביאור

שִׁירַת הַגִּפֶּן

ביאור בהיר בשפה ברורה
על פי דברי הראשונים
עם הערות והוספות

קובץ זה יצא לאור עולם בשנת תשע"א
וב"ה נתקבל בתשואות חן בקרב הלומדים
וכעת יו"ל באותיות מאירות עיניים ובעימוד חדש

להערות והארות
מכון 'דברי תורה' אמשינאוו
amshinov40@gmail.com

ברוקלין ניו יורק, אלול ה'תשפ"ג

סדר ועימוד :
שמחה בונם רוסט
bs0504177@gmail.com
0504-177-077

לזכר עולם יהיה צדיק

לעילוי נשמת

אדמו"ר הרב הקדוש המפורסם
עמיקא וטמירא צדיק יסוד עולם

רבי יצחק קאליש
מאמשינאוו זצוקללה"ה

בן הרה"ק ר' יוסף מאמשינאוו זי"ע
נלב"ע י"ט אדר תשנ"ג
ת.נ.צ.ב.ה.

זכותו יגן עלינו ועכי"א

פתחא זוטא

השיר והשבח לחי עולמים, הננו נותן לפניכם היום ברכה, פירוש נחמד על שירת האזינו, ובארנום בס"ד עפ"י דברי הראשונים והקדמונים בלשון קלילה וקצרה, למען ירוץ הקורא בו, ויבינו את דברי השירה הזאת לאשורם, וכך נוכל לקיים את רצון ה' של "שימה בפיהם". כדכתיב: וְעַתָּה פְתְּבוּ לְכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת וְלַמָּדָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁמָּה בְּפִיהֶם לְמַעַן תִּהְיֶה לִּי הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְעֵד בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל.

מטרת השירה הוא שיהא לנו לחיזוק האמונה, כאשר נראה שמשה רבינו כבר התנבא על כל קורות עמינו, ושהכל בהשגחתו ית', והסביר לנו איך הקב"ה רוצה בטובתינו תמיד, ושנכנס לארץ ישראל ונשבע מטובה, ומרוב טובה נשמין ונחטא, ומפני חטאני נגלה מארצינו, ונעבור צרות רבות ורעות, עד שאפס עצור ועזוב ואז ירחם ה' על עמו, וישיענו ויגאלנו ברחמיו, בביאת משיח במהרה ברחמים, ובזה יתחזק האמונה בה' יתברך.

ובזה יהא לנו לשבט מוסר לעשות רצונו בלבב שלם, כשנדע גלות זו על שום מה. וכן לחיזוק באורך הגלות המר, אשר מן הישועות הקודמות והשגחתו יתברך מאז, נאמין גם כן בישועה העתידה בגאולתן של ישראל במהרה ברחמים, ורוב הטובה אשר ישפיע לנו ברחמיו בשוב ה' את שבות עמו.

וראוי להביא כאן את דברי הרמב"ן בסוף השירה וז"ל: ואילו היתה השירה הזאת מכתב אחד מן החוזים בכוכבים שהגיד מראשית אחרית כן, היה ראוי להאמין בה מפני שנתקיימו כל דבריה עד הנה לא נפל דבר אחד,

ואף כי אנחנו נאמין ונצפה בכל לב לדברי האלהים מפי נביאו הנאמן בכל ביתו, אשר לא היה לפניו ואחריו כמוהו, עליו השלום.

וראיתי לנכון לעשות על שירת האזינו פירוש קצר זו, כיון שראיתי שלמרות רוב מעלתה, לא נתפרסם דיו לימודה בהבנה, לכן השתדלנו להגיש בפני הלומדים דברי השירה בצורה ברורה ונעימה. שידעו עיקרי ענינה, וכן המילים קשה ההבנה, וקשר והמשך הענינים.

בקונטרס זה ערכנו הפירוש עפ"י דברי הראשונים והקדמונים, ודרכו של רש"י לוקח חלק בראש, באופן כללי בחרנו בפשטים הקלים להבנה, וכן הוספנו הוספות רבות בהערות בשולי הדף, שיש בהם תוספת ביאור או דבר חידוש, כדי להטעים את הלימוד בציצים ופרחים מרבתינו הקדמונים. וראוי לציין שהרוצה לעמוד על דיוקם של כל הדברים שהבאנו בקונטרס, כדאי שיעיין בפנים הספרים, שמא שגינו בעומק כוונתם, שכאן לא ניתנו אלא להבנת פשוטו של מקרא, באופן שיריץ הקורא בו. וכן לחבב את התורה על לומדיה.

בריש הקונטרס הוספנו ליקוט על עניני השירה מעלתה וענינה וקצת רמזים, ובסוף המחברת הבאנו מדברי האברבנאל בסוף השירה, וכן הסיפור הנודע על תלמידו של הרמב"ן המובא בספה"ק קב הישר.

וחמותי ראיתי בשו"ת נפש חי' להגה"ק ר' חיים אלעזר וואקס אבד"ק קאליש, שכתב בהקדמה לספרו, שלדעת הרא"ש שמצוות כתיבת ס"ת בזמנינו, הוא על ידי כתיבת והדפסת חומשים וגמרות ופירושיהן, כי עיקר המצוה הוא כדי שילמדו בני ישראל בספרים. אך בכל זאת, על ידי קניית ספר בשוק עדיין לא יצא ידי חובתו, כיון שהמצוה היא לכתוב דוקא, בעצמו או ע"י שלוחו, ולכן צריך לכתוב או להדפיס דוקא. והנה אי' במנחות ל' ע"א,

הלוקח ס"ת מן השוק כחוטף מצוה מן השוק, ואם הגיה בה אפי' אות אחת כאילו קיבלו מהר סיני. וכתב דלפי"ז נראה שהזוכה לפרש ולהדפיס אפי' דבר אחד מן התורה באופן שילמדו בזה, הרי זה כמי שהגיה את הספרים שאנו לומדים בהם, וזה דומה להקונה ספר תורה והגיה בה אות אחת, דהוה כאילו קבלו מהר סיני ע"כ.

ובזה הביאור זכיתי להשתדל בבירור דברי השירה ויה"ר שזכות פסוקיו ותיבותיו יעמדו לי שלא תמוש התורה מפי ומפי זרעי מעתה ועד עולם.

ימי הרחמים והרצון, כ' אלול תשע"א לפ"ק

המלקט המו"ל

מבוא

ועתה כתבו לכם - שירת האזינו

דבר פלא מצינו ברמב"ם: מצות עשה על כל איש ואיש מישראל לכתוב ספר תורה לעצמו שנאמר ועתה כתבו לכם את השירה, כלומר כתבו לכם תורה שיש בה שירה זו לפי שאין כותבין את התורה פרשיות פרשיות.

ובפשטות כוונת הרמב"ם הוא, שהקב"ה רוצה שנכתוב את כל התורה, אך כתבו בצורה מרומזת, שכן בפירוש כתב רק לכתוב את שירת האזינו, אך מכיון שידענו מכבר שאין לכתוב התורה פרשיות פרשיות נבין מעצמינו שכוונת התורה לכתוב את כל התורה כולה.

ובשאלת ארי' סי' ל"ד הסתפק בזה, האם כוונת הרמב"ם הוא שעיקר המצוה הוא לכתוב כל התורה והפסוק ועתה כתבו הוא רק גילוי מילתא כנ"ל, או דילמא שעיקר המצוה הוא כתיבת השירה בלבד, אך מכיון שאין אפשרות לכתבו לבד, לכן כותבין כל התורה.²

בין כך ובין כך ראינו את גודל מעלת השירה הזאת שכל מצות כתיבת ספר תורה נרמזה במצות כתיבת שירה זו, ושמא זהו כל מטרת כתיבת הס"ת כנ"ל.

א. הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה פרק ז.

ב. (וע"ע שם הנפק"מ בזה, וכן מה שהקשה דאפשר לכתוב חומש לבד וע"ע מה שהקשה בשו"ת חתם סופר יו"ד סי' רנ"ד מאי שנא מתפילין ומזוזה ופרשת סוטה שנכתבים בפ"ע כי ה' צוה, וה"נ דלמא ה' צוה על השירה לחודה עיי"ש)

מטרת השירה

ויש לנו ליתן לב להתבונן מהו השירה הזאת ומהו מטרתה. והנה מצינו בפר' וילך שהקב"ה אמר למשה רבינו שיבוא זמן שבנ"י יעזבו את התורה ויעבדו ע"ז ויענשו, ומכובד הגלות וגודל הסתר פנים יראה להם כאילו אין השגחה חלילה ולזאת כתב שירה זאת לעד, כדי שידעו שהכל בהשגחה פרטית ולקו בעוונם, ואח"כ יגאלו, ואעתיק פסוקי התורה בסוף פרשת וילך ששם מבואר את מטרת שירת האזינו:

מזו ויאמר ה' אל משה הנך שכב עם אבתך וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ אשר הוא בא שמה בקרב ויעזבני והפר את בריתי אשר בריתי אתו: י וחרה אפי בו ביום ההוא ועזבתים והסתרתני פני מהם והיה לאכל ומצאהו רעות רבות וצרות ואמר ביום ההוא הלא על פי אין אלהי בקרפי מצאנוני הרעות האלה: יא ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה כי פנה אל אלהים אחרים: יב ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדוה את בני ישראל שימה בפיהם למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל: כ כי אביאנו אל האדמה אשר נשבעתי לאבותי וזבת חלב ודבש ואכל ושבע ודשן ופנה אל אלהים אחרים ועבדום ונאצונו והפר את בריתי: כא והיה כי תמצאן אתו רעות רבות וצרות וענתה השירה הזאת לפניו לעד כי לא תשכח מפי ורעו כי ידעתי את יצרו אשר הוא עשה היום בטרם אביאנו אל הארץ אשר נשבעתי: כב ויכתב משה את השירה הזאת ביום ההוא ולמדוה את בני ישראל:

השירה נאמרה בעיקר לדורות הבאים

וכעת שידענו מטרת השירה הוא לעת אשר נהיה בגלות, יוצא איפוא שעיקר אמירתה הוא לצורך הדורות הבאים הנמצאים בגלות עצמה, וכך

גם מפורש יוצא מדברי חז"ל, שכן בהמשך הפרשה מצינו שמשה רבינו הקהיל את כל העם כדי לקרוא לפניהם את השירה הזאת, וכה אמר:

כח הקהילו אלי את כל זקני שבטיכם ושמריכם ואדרגה באזניהם את הדברים האלה ואעידה בם את השמים ואת הארץ: כט כי ידעתי אחרי מותי כי השחת תשחתון וסרתם מן הדרך אשר צויתי אתכם וקראת אתכם הרעה באחרית הימים כי תעשו את הרע בעיני ה' להקעיםו במעשה ידיכם: ל וידבר משה באזני כל קהל ישראל את דברי השירה הזאת עד תמם:

וכתב על כך במדרש תנחומא פר' ואתחנן: כשהגיע משה ליפטר מן העולם, הגיד לו הקב"ה מה ישראל עתידים לעשות אחר מיתתו של יהושע, שנאמר ויאמר ה' אל משה הנך שוכב עם אבותיך וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ, לפיכך משה מזהיר בהם כי ידעתי אחרי מותי כי השחת תשחיתון, ואמרו לו: אין אנו עושים את הדבר הזה! אמר להם עתידים אתם להוליד בנים ובני בנים ולשכח שמו של הקב"ה, שנאמר העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ וגו'.

נמצא דאף החטאים לא התחילו בדור ההוא וכש"כ שהעונשים וכו' הם בדורות מאוחרים יותר, ולהם יצטרכו לעדות זו.

מצוות עשה: "שימו לבבכם"

הרה"ק ר' צדוק הכהן מלובלין, כשכותב בענין מנין המצוות, מסתפק שם בפסוק זה, וז"ל: ואם יהיה אמונה זו מצוה מיוחדת, נראה לי שיש למנותה מלשון הכתוב סוף פרשת האזינו אחר השירה, "שימו לבבכם לכל הדברים אשר אנכי מעיד בכם היום וגו'". וזה מצות עשה לשום לב לעדות השירה, ושימת לב זה הוא מה שהעיד לנו השם יתברך מכל עניני הגליות והצרות העוברות עלינו, ושסוף הכל דם עבדיו יקום ונקם ישוב לצדיו, והוא בביאת

המשיח.... ושיתבונן איך כל הכתוב בשירה מתקיים והולך, והוא ההתבוננות גם כן בעניני הצרות והגליות איך דבר ה' יקום, וזוה יתחזק באמונתו ועשיית מצוותיו. וכן מבוארת ענין מצוה זו בפרשת וילך, שנאמר ועתה כתבו וגו'.

מצוות עשה: "כתבו" "ולמדה"

והנה מאמר "כתבו" נמנה אצל מוני המצוות מצות עשה מיוחדת על כתיבת ספר תורה. אבל מה שאמר "ולמדה" וגו', הוא ציווי מיוחד לא נמנה אצלם לא ידעתי לו טעם. וכפי הנראה היה ראוי למנות זה מצוה מיוחדת על לימוד שירה זו לכל אחד מישראל, אלא לפי שלא נקבע לו זמן אפשר שיהיה די בפעם אחד כל ימי חייו, ועל כל פנים די בקריאת הפרשה פעם אחת בשנה כתיקון חכמים. אבל על כל פנים יהיה קריאת פרשה זו מצות עשה דאורייתא. (וע"ע מה שהבאתי מדבריו עה"פ זכור ימות עולם וגו')

ובהמשך דבריו: והנה בה מבואר שיהיה לְעֵד בעת הצרות, שכבר ידע השם יתברך הכל קודם ושהכל בהשגחתו, ויתחזק בזה באמונת השם יתברך. והמצוה דשם [ולמדה] הוא על הלימוד בפה ולשום בפיהם, וחזר וציוה [בפסוק שימו לבבכם] על השימה בלב וההתבוננות בענין השירה איך כל עניניה נתקיימו הכל... ויהיה המצוה על דרך שימת לב וההבנה מתוך מה שכבר נתקיים ממנה שכך עתידה להתקיים כולה.

למה נקרא שמה שירה

וצריך להבין אם אינם אלא דברי תוכחה, למה נקרא שמה שירה, והרמב"ן (דברים ל"א י"ט) התייחס כבר לשאלה זו וכך כתב: ויקראה שירה, כי ישראל יאמרוה תמיד בשיר ובזמרה, וכן נכתבה כשירה, כי השירים יכתבו בהם הפסק במקומות הנעימה עכ"ל. ומה שכ' "יאמרוה תמיד בשיר ובזמרה" עי' להלן שהיה מנהג כזה.

ובאמרי קודש - אמישינאו ביאר, ע"פ מעשה שהיה אצל הרה"ק ר' מנחם מענדל מווארקי זי"ע אשר כידוע, תמיד בערה בו אש עצורה, ופעם היה לו 'מאמר' בפיו, ולא היה לו למי לאומרו, עד שבא לו אצל חתנו הרה"ק מנאדרזין, שהיה לומד בעליית ביתו, ואמר לו בזה"ל "וועסטו זיין א חסידישער יונגערמאן איז גוט, אז נישט וועל כ'דיר אויספליקען!..." ע"כ. והיה לו מזה התעוררות רבה בראותו גודל תבערת רבו בעת אמירת דברים אלו, וחזינן מזה שלא כל מוחא סביל דא, ואין אומרים אותו אלא למי שמוכשר וראוי לזאת, להבין להוציא ממאמר כזה תועלת בעבודת ה', וכן היא הענין בפר' האזינו, שתוכחה זו לא ניתנה להיאמר אלא לכלל ישראל, וזהו שבחם, ולכן נקרא שירה.

מנהג לאומרו בכל יום

ברמב"ם הלכות תפלה ונשיאת כפים פ"ז כ' יש מקומות שנהגו בהן לקרות בכל יום אחר שמברכין ישתבח שירת הים ואחר כך מברכין על שמע ויש מקומות שקורין שירת האזינו ויש יחידים שקורין שתי השירות הכל לפי המנהג עכ"ל.

וע' בס' אגרא דפרקא אות קט"ו נראה לי בסגולה ללמוד בכל יום שירת האזינו והוא סגולה להנצל מאפיקורסות ומדעות הכוזביות, (וע' קריינא דאגרתא ח"א מכתב מ"ה).

ובספר יפה ללב למהר"ח פאלאג'י מביא: כ' הרב אמתחת בנימין שטוב מאד שיקרא בכל יום שירת האזינו השמים עד וכפר אדמתו עמו, כי יש בה מ"ג פסוקים וסודו גדול ורם, ועי"ז לא יוסר צלם אלוקים מעליו, ולא יארע לו שום רע בעולם באותו היום כלל, עכ"ל.

סודות שירת האזינו

הרמב"ן כתב בסוף השירה וז"ל: ולזה רמז הכתוב שאמר (פסוק מד) ויבא משה וידבר את כל דברי השירה הזאת באזני העם, הזכיר "כל" להגיד שהיא כוללת כל העתידות למו, ואם היא קטנה בדבור, כי ביאר להם עניניה הרבים.

וכתבו הספרים שבשירת האזינו נרמז כל נשמות ישראל, וכידוע המעשה עם תלמיד הרמב"ן בשם ר' אבנר (המוכא בספר קב הישר ועוד) שהרמב"ן הראה את שורש שמו בפסוק אמרתי אפאיהם וגו', ונביאו בסוף הקונטרס בס"ד, ובספר מאור עינים (פר' אמור) מצא מקור בגמ' ששרשי השמות נמצאים בשירת האזינו והא לך לשונו הק' כנודע שבשירת האזינו מרומז כל שרשי נשמות ישראל עם כל מאורעותיהן וכמו שמצינו בר"מ דהוה דייק בשמא ובאותו אדם שנקרא כידור אמר רשע הוא ע"ש (דברים ל"ב, כ) כי דור תהפוכת המה כי באמת שר"מ ידע ברה"ק שורש נשמתו שמקורה בהאזינו הוא בפ' זה ועל ידי זה ידע מכונו ולא שהיה נקרא דוקא כך עכ"ל.

בספר מעשי השם (בן דורו של הבית יוסף - בחלק מעשי תורה פרק מ) כ' בביאור כוונת הפסוק כי שם ה' אקרא וגו' וז"ל ולהיות שבדברי השירה שכוללת כל התורה יהיו דברים נראים ככפולים, הודיע לאמר שאל יחשבום תוספת, כי שמותיו של הקב"ה הם, וזה אומרו כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו.

ובספר צרור המזר (עה"פ עד תומם, בס"פ וילך) כ' דברי השירה היו דברים נסתרים והיא כלל כל התורה כולה, ובה נכלל כל דברי הנבואה כולם, וכל מה שעתידי לבא על ישראל בגלותם ובגאולתם, עד שכמעט נראה דבר פלא, איך היה אפשר שמרע"ה ישלים השירה הזאת ויגידה ויעריכה ע"כ.

ובספר הנ"ל בריש פר' האזינו (עה"פ יערוף) כ' להורות על מעלת השירה הזאת לפי שידוע כמו שכתבתי שזאת השירה הוא עיקר כל התורה, וכל

הנביאים מכאן ינקו ולמדו, ובה רמוזים כל הדברים העתידיים עד בא זמן האסוף, וזה פלא גדול שבפרשה קטנה כזאת שאין בה אלא ארבעים ושתים פסוקים יהיו בה עיקרים גדולים וסודות נעלמים, וכל הדברים העתידיים, אלא שלפי קוצר השגתינו אין אנו מגיעים לפשטן של דברים לרוב העלמם. ע"כ.

הזי"ו ל"ך | חלוקת הפרשה

בבית המקדש היו הלויים שרים כל שבת בעת הקרבת המוספין חלק אחד מן שירת האזינו, ובשירת האזינו ישנם שש חלקים, וכך גמרו כל שש שבועות את שירת האזינו כמבואר בגמ' ר"ה ל"א. ובעת קריאת פרשת האזינו בתורה, אסור לשנות את סדר שש החלקים.

וכך מצינו שנפסק בשו"ע או"ח סי' תכח ס"ה: פרשת האזינו מחלקין פרשיותיה כדרך שהיו מחלקין אותה במקדש, שהיו קורין השירה פעם אחת לששת ימי השבוע וסימן: הזי"ו לך, האזינו, זכור, ירכיבהו, וירא, לו חכמו, כי אשא אל שמים עד סוף השירה, והשביעי קורא מסוף השירה עד סוף הפרשה עכ"ל. ובמשנה ברורה כ' והטעם מפני שהם דברי תוכחה שיחזרו העם בתשובה (רמב"ם) ואפילו יש חיובים לא יחלקו הפרשה יותר (מגן אברהם):

רמזי הזי"ו ל"ך

בספר פענח רזא (חיברו רבינו יצחק ב"ר יהודה הלוי) כתב שהזיו לך הוא שם משמותיו של הקב"ה.

ברוקח ובפענח רזא כתבו דהזי"ו ל"ך בגימטריא ע"ה, כנגד ע"ה נביאים שנאמרה ע"י שירת האזינו, והאריך בזה במחזור ויטרי סי' ש"נ וז"ל: ובתשובות הגאון רבינו ניסים בר' יעקב זצ"ל: שאילתא דהזי"ו ל"ך: מאי טעמ' ראשי פרקים דהאזינו בהזי"ו ל"ך. משום דאינהו בגימטריא שבעין ותמניא. כנגד שבעין ותמניא צדיקי דאיכתיבה פרש' האזינו על ידיהון. אילו הן: חנוך, כרמי, פלוא, אליאב, נמואל, זכור, לראובן. ימין, יכין, אהד,

צחר, שאול, נמרי, לשמעון. עמרם, חנניה, נתנאל, זתוא, בן סתרי, ללוי. זרח, חצרון, יונדב, בצלאל, שפטיה, נחשון, ליהודה. צהר, עזא, יגאל, פלטי, עתניאל, חגית, ליששכר. סרד, אלון, אהליאב, אליהו, נמשי, סודי, לזבולון. שניאה, כסלון, אלידד, אחיטוב, אחיאל, מתניה, לבנימין. יעזר, יאיר, מלכיאל, אדנירם, אחירם, זכור, לאפרים. גדליה, יגאל, אחינועם, אחיעזר, דניאל, שהי, לדן. אליוחנן, אליקים, אלישמע, סומכוס, זבד, יוחנן, לנפתלי. חנני, זרחי, שוני, קני, מתתיהו, זכריהו, לגד. פשחור, שלומי, שמואל, שלום, שכניהו, אחיהו, לאשר. הרי ע"ב, ששה לכל שבט. משה, יהושע, כלב, אלעזר, איתמר, פנחס, הרי ע"ח זקנים. כמניין אותיות של הזי"ו ל"ך רישי פרקים דשירתא, ואת זה פי' רב סעדיה גאון. זצ"ל:

רבנו בחיי כ' : (פסוק מא) והנה השירה הזאת נחמה גדולה והבטחה מבוארת בענין הגאולה ובאבדן עובדי גלולים ובנקמת ישראל מאויביהם ובכפרת ישראל מעוונותיהם. ואולי מפני זה בא סימן ההפסקות לחז"ל הזי"ו ל"ך, מתקנת עזרא הסופר הכהן הנביא שראה ברוח הקודש שתהיה תקנתו בקריאת ספר תורה בצבור תקנה קיימת בכל דור ודור, לא תבטל בזמן מן הזמנים, ותיקן הסימן הזה בהפסקות הפרשה הזאת המקובלת אצלנו לבאר שיחזור הזי"ו והזוהר והכבוד והתפארת לישראל כבראשונה, וישבו בנים לגבולם.

ובספר אגרא דכלה כ' רמז נפלא שכידוע יש חדשים השייכים ליעקב ויש השייכים לעשיו וחודש אלול מלכתחילה היה שייך לעשו ויעקב אבינו לקחו הימנו, וזה מרומז כאן, שהזי"ו מרמז על חדשים ניסן אייר סיון ואלול שהם כולו של ישראל וזהו ל"ך, שהם שייכים לישראל, וז"ל והנה תשכיל ידיד הנעים אלו הב' חדשים (תמוז אב) הם נגד אותיות ח' ט', כי הי"ב פשוטות ה"ו ז"ח ט"י ל' נ' ס' ע' צ' ק', הם נגד י"ב חדשי השנה. [כלומר, שניסן הוא אות ה' אייר ו' וכו'] והנה הו"ז נגד ג' חדשים ניסן אייר סיון, שהם לחלק יעקב, ח' ט' י' הם נגד תמוז אב אלול שנפלו לחלק עשו, והנה לקח יעקב

מעשו חדש אלול להצלחת ישראל לתשובה, ואם כן אותיות הזי"ו הם לחלק יעקב עכ"ל.

שירת משה - שירת הלויים

במדרש שיר השירים (א יא) מצינו ששירה זו נקראת שירת משה, וזה לשון המדרש: בכל השירים או הוא מקלסן או הן מקלסין אותו בשירת משה הן מקלסין אותו ואומר זה אלי ואנוהו ובשירת משה הוא מקלסן ירכיבהו על במתי ארץ.

הרוקח וכן בפענח רזא כתבו שרמזו משה רבינו שמו בתחילת השירה שכן ר"ת של שש הפסוקים הראשונים שהם: האזינו יערוף כי הצור שחת הלה' = היכ"ה ש"ה, בגימ' משה, (וע' בהערה עה"פ הלה' תגמלו זאת וגו' שמבואר כן במדרש תנחומא ועיי"ש). וברוקח הוסיף דלכך האות מ' מופיע בצירוף של ארבע אותיות (היכ"ה), לרמז שכל דיבור למד משה ד' יום, שכן כל עשרת הדברות למד במשך מ' יום.

ומצינו שנקראת גם שירת הלויים כאמור לעיל ששרו את השירה הזאת בעת הקרבת מוספי השבת, וז"ל במסכת סופרים פרק יב הלכה ז אמר ר' יוסי ב"ר אבון שירת הלויים לא יפחתו לה מששה קריות, וסימנה הזי"ו ל"ך. וכן הוא בתלמוד ירושלמי מגילה פ"ג ה"ז א"ר יוסי בי ר' בון שירת הלויים לא יפחתו לה מששה קריאות סימנה הזי"ו ל"ך.

חלקי השירה:

א. פתיחת השירה. ב. החסדים שקבלו מהש"י. ג. החטאים והעונות שחטאו ופשעו נגדו. ד. העונשים אשר יענישם הש"י על חטאתם. ה. המחשבה שחשב ה' לכלותם וחדל ממנה. ו. הנחמה בנקמת האויבים וגאולת ישראל.

וכל דברי השירה הזאת נתקיימו בכל חלקיה, אם החסדים שקבלו מהשי"ת בירושת הארץ ודשנותיה וטובותיה, ואם בעונות והחטאים מע"ז והשדים שיעבדו האנשים והנשים בהיותם בארץ, ואם בעונשים והמכות שיבאו עליהם, כי כל זה מהטבת הרשע והעונש נתקיים בשלמות ולא נפל מכל דבריו, וכן נתקיים בלתי כליית האומה עם כל צרותיה. וכיון שמששת חלקי השירה הזאת נתקיימו הה' מהם ככל הכתוב בה, ראוי שנאמין אמונת אומן שגם כן יתקיים החלק הששי הזה האחרון ממנה מגאולת העם ונקמתם מהאויבים וכו'

ומה נמלצו לחכי דברי הרמב"ן שכתב בפירוש התורה שלו ז"ל: ואלו היתה השירה הזאת מכתב אחד מהחוזים בכוכבים שהגידו מראשית אחרית היינו ראויים להאמין בהם מפני שנתקיימו כבר רוב ייעודיה ולא נפל דבר ממנה, אף כי אנחנו נאמין ונצפה בכל לב לדבר האלהים מפי נביאו נאמן ביתו אשר לא היה לפניו ולאחריו כמוהו, ע"כ:

(אברבנאל)

א הָאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וְאֲדַבְרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אֲמַרְי פִּי: ב יַעֲרֹף כַּמָּטֵר לְקַחֵי תֹזַל כַּטַּל אֲמַרְתִּי כִּשְׁעִירִם עָלַי דְּשֵׁא וְכַרְבִּיבִים עָלַי עֲשׂוּב: ג כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא הָבוּ גִדְלָ לְאֱלֹהֵינוּ: ד הַצּוֹר תָּמִים פָּעֵלוּ כִּי כָל דְּרָכָיו מִשְׁפָּט אֵל אֲמוּנָה וְאִין עוֹל צְדִיק וְיִשָּׁר

שירת	החלק הראשון	הגפן

✪ החלק הראשון ✪

פתיחת השירה: דברים שהקדים אדוננו משה לדברי השירה. בתחילה פנה אל השמים ואל הארץ שיהיו עדים איך שמתרה בישראל. א

(א) האזינו הקשיבו, (מל' הטו אוזן) השמים, ואדברה את אשר אדבר. ותשמע הארץ אמרי פי, את דברי.

כאן התפלל משה שיהיו דבריו נשמעים ונקבעים בלב השומעים.

(ב) יערוף כמטר ירד כמטר, המצמיח את הארץ, לקחי למודי, שלקחתי מן השמים, - כלומר שהתחנן שיעשו דבריו פעולה בבני ישראל כפעולת המטר הפועל בארץ והמועיל בה והולידה והצמיחה. תזל כטל אמרתי ואמרי יפול כטל, - שיתקבלו ברצון כטל שכולם שמחים בו, כשעירים כרוחות, (מל' רוח 'סערה'), עלי דשא על הדשאים, שהם העשבים בתחילת צמיחתן, בחדש חשוון, (תר' יונתן) - והרוחות

החזקות מחזקים את הדשאים. וברביבים, טיפי מטר, עלי עשב הם העשבים בחדש ניסן, כשצמיחתן גדולה, ואז הרביבים מרווה את הדשא, ומתעדנים על ידם.

אחר שגמר בקשה זו, ידבר השירה על העתיד, וצדוק דיני ה' כשיבוא על ישראל פורענות על רוב חטאתם.

(ג) כי שם ה' אקרא כאשר אספר לכם שבח הקב"ה, והנהגתו מה שעתיד לנהוג בעולמו בין לטובה בין לרעה, תמיד הבו גודל לאלקינו, וברכו את שמו ואל תהרהרו אחריו. (פענח רזא).

כי, הצור וכו'

(ד) הצור הקב"ה, שהוא חזק ותקיף תמים פעלו פעולותיו בתמימות ובשלימות, בכל פורענות שמביא עליכם, כי כל דרכיו משפט. אל אמונה נאמן במה שנשבע לאבות להיטיב לבנים בזכותם ואין עול ואין שום עיוות בהביאו פורענות, צדיק

א. והעיד בהם שמים וארץ, כיון שהן קיימים לעולם. ועוד, שאם יזכו, יבואו העדים ויתנו שכרם, הגפן תתן פריה, והארץ תתן יבולה, והשמים יתנו טלם. ואם יתחייבו, תהיה בהם יד העדים תחלה (לעיל יא, יז), ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה (רש"י). ב. עפ"י רבינו בחיי. אך רש"י פי' זו היא העדות שתעידו, שאני אומר בפניכם, תורה נתתי לישראל, שהיא חיים לעולם כמטר זה שהוא חיים לעולם. והקשה רבינו יונה (דרשות) וכי המטר גדול מן התורה, עד שמבקש שיהא כמטר? אלא כתב כן, לסבר את האוזן בדרך שיכולה לשמוע, כמו אריה שאג מי לא ירא וכו' ע"כ. ולפירוש רבינו בחיי אין צריך לזה, שרק השווה פעולת הצמיחה שנעשה ע"י המטר. ג. וע' תענית דף ג' ע"ב, איזה רוחות מחזקים את העשבים, ואיזה לא. ד. וכתב הרמב"ם בביאור פסוק זה וז"ל הצור תמים פעלו, כי כל דרכיו משפט - יאמר, כי כמו שמועשיו בתכלית השלמות, כן משפטיו בתכלית היושר. אבל דעותינו קצרי יד מלהשיג שלמות כל מעשיו ויושר כל משפטיו עכ"ל, ובמ"א כ' וכבר הודיענו הכתוב כי אין ביכולת רעיונינו להשיג חכמתו וצדק דיניו בכל מה שפעל ויפעל, והוא מה שאמר כי גבהו שמים מארץ כן גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבותי

הוא: ה שחת לו לא בניו מומם דור עקש ופתלתל: ו ה לה' תגמלו זאת עם נבל ולא חכם הלוא הוא אביך קנך הוא עשך ויכנך: שני ז זכר ימות עולם בינו שנות דור ודור שאל

שירת	החלק הראשון	הגפן
אוהב צדקות וישר הוא שאינו מקפח שכר כל בריה". (ה) שחת בהשחיתם, בעבודה זרה ומעשים רעים לו לא (כאילו נאמר "לא לו") אין עושים רעה להקב"ה, שהרי אינו נפסד בכך כלום, אלא לעצמם. וי"מ כאשר עקב השחתתם מקבלים רעה, בזמן שלא נגזר עליהם, אין מתייחס הרעה לה', שהרי הם גרמו לעצמם את הרעה, ע' ביאורו בהערה'. בניו מומם מומם של בניו הוא, ולא מומו. דור עקש עקום ומעוקל, ופתלתל מתחזק בעקשותו (אוה"ח). כאן מוכיח משה רבינו על כפיות טובה לה' (ו) ה'לה' שעשה לכם את כל הטובות תגמלו זאת תתנו תמורה זו, וכי זה הגמול	שאתם נותנים לה', לעבוד אלהים אחרים, בתמיה. הלוא הטיב לכם בעבר, וגם אתם צריכים לו בעתיד". עם נבל בזוי, שהם כפויי טובה, ששכחו את העשוי להם ולא חכם להבין את הנולדות בעתיד שיש בידו להטיב ולהרע. - ואיך תעשה רעות אלו, הלא הוא אביך, קנך, שקנה אותך, על ידי שפדאך מבית עבדים הוא עשך אומה באומות ויכנך ביסס אתכם (מלשון כן ובסיס). כלומר, מכס כהנים מכס נביאים ומכס מלכים, כרך שהכל תלוי בו, שכל מושליהן מהן, ולא מעם אחר, (חולין נ"ו ע"ב) ו:	

ממחשבותיכם. (רמב"ם פיה"מ ברכות ט' ה) ה. ובמס' תענית (י"א א') כ' צדיק וישר הוא מלמד שבשעת פטירתו של אדם לבית עולמו כל מעשיו נפרטין לפניו ואומרים לו כך וכך עשית במקום פלוני ביום פלוני והוא אומר הן, ואומרים לו חתום, וחותם. שנאמר ביד כל אדם יחתום ולא עוד אלא שמצדיק עליו את הדין ואומר להם יפה דתוננו. ו. וכ' הרמב"ם, ומחסרונותינו נצעק ונבקש עזר, ומהרעות שנעשה אותם בעצמנו בבחירתנו נכאב, וניחס זה לאלוה - חלילה לו ממנו - כמו שבאר בספרו ואמר, "שיחת לו לא בניו מומם וגו'", ובאר שלמה זה, ואמר: (משלי י"ט ג) אילות אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו עכ"ל, - ועי"ש ברש"י ד"ה אילות: בעונו בא לו הרע, כי באולתו תסלף דרכו, ועבר עבירות ונפרעין ממנו, ובבוא לו הצרה זועף לבו על הקב"ה, וממהר אחר מדת הדין, כגון אחי יוסף שאמרו מה זאת עשה אלהים לנו. ז. אות ה' הוא תיבה בפני עצמו, ואין דוגמתה בכל התנ"ך, וע' במדרש תנחומא שכ' הלה' תגמלו זאת הה"א רחוקה מן השם, למה? שהוא סיום חתימתו של משה. קח ראשי תיבות של פסוקים עד ה' מ[מלת] הלה'- כגון ה' מהאזינו וי' מיערף כ' מכי שם ה' אקרא ה' מהצור ש"ין משחת לו ה' מהלה' ותמצא שהכל עולה בגימטריא כמנין משה וזו היא חתימתו של משה כאדם שמסיים ספרו וחותם את שמו בסיום ספרו ולכן ה' רחוקה מהשם. ח. וזה לשון הספרי (פיסקא ט), משל למה הדבר דומה, לאחד שהיה עומד וצוהב כנגד אביו בשוק, אמרו לו השומעים, שוטה שבעולם! כנגד מי אתה עומד וצוהב? כנגד אביך! שמע כמה עמל עמל בך, וכמה יגיעה יגע בך, אם לא כבדתו לשעבר צריך אתה לכבדו עכשיו, שלא יהא כותב כל נכסיו לאחרים. כך אמר להם משה לישראל, אם אי אתם זכורים נסים וגבורות שעשה לכם הקדוש ברוך הוא במצרים, הזכרו כמה טובות עתיד ליתן לכם לעולם הבא. ט. ובאור החיים הק' ביאר כן: סדר ד' חלוקות, א' שהוא ברא את האדם וכנגדה אמר הוא אביך, שנית שקנה אותנו לעבדים במה שהוציאנו מיד פרעה והחיה אותנו במדבר והביא אותנו לארץ מלאה כל טוב וכנגד זה אמר קנך, ג' שתקן אותנו תיקון גדול שעשה אותנו כלי ראוי לקבל הנבואה, וכנגד זה אמר עשך פי' מעשה חדש מלבד הבריאה הרמוזה במאמר אביך, רביעית שתכן אותנו

אָבִיךָ וַיִּגְדָּךְ וַזְקַנְיָךְ וַיֹּאמְרוּ לְךָ: ח בְּהַנְחִיל עֲלֵינוּ גוֹיִם בְּהַפְרִידוֹ
בְּנֵי אָדָם יִצַּב גְּבֻלַת עַמִּים לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ט פִּי חִלַּק ה'
עֲמוֹ יַעֲקֹב חָבַל נַחֲלָתוֹ: י יִמְצְאֶהוּ בְּאָרֶץ מְדַבֵּר וּבִתְהוֹ יֵלֵל יִשְׁמַן

הגפן	החלק השני	שירת

(ח) בהנחיל עליון כבר בשעה שהנחיל הקב"ה נחלה גוים עבור כל אומה ואומה, בהפרידו בני אדם בשעה שהפרידם והפליגם, וזהו בדור הפלגה, והלכו כל עם ועם למקומו, (כד"א ויפץ א' אותם משם וגו'). כבר אז, בשעה שעדיין לא נולדו בני ישראל יצב גבולות עמים הניח את הגבולות לאומות, והחליט היכן ישתקע כל עם. למספר בני ישראל וארץ ישראל נתן לבני כנען, שהצטרכו ל"ב חלקים". שבזה כבר בירר נחלה לשנים עשר שבטים. וכן בזה שהציב בארץ ישראל זרע כנען, שהם עבדים לבני שם, הכין כבר מקום לבני ישראל, כדי שלא יוכלו לערער עליהם כשיבואו ליטלה מידם.

ולמה עשה זאת הקב"ה לזרע יעקב?

(ט) כי חלק ה' כי ה' לקח לחלק שלו, עמו, את עמו, ותומך בהם ומקיימם - ומי הוא עמו? יעקב, יעקב ובניו, ולא ישמעאל בן אברהם, ולא עשו בנו של יצחק חבל נחלתו" וזה החלק שלקח לנחלה, (ולשון חבל שייך לגבי נחלה כיון שמודדים בה את

✧ החלק השני ✧

אחר שהשלים בפתיחת השירה להגיד צדקת האל יתעלה שהוא אל אמונה, להיטיב לעושי רצונו, וברך ולא ישיבנה. ואין עול, במדת דינו נגדם. התחיל משה לבאר את הדברים, בהגדת ספור החסדים והטובות שעשה השם יתעלה עם ישראל. וכמה היתה כוונת האל ית' להשיג תכלית זו, בעשיית טובה עם ישראל. ועתה, עמוד והתבונן, כדי שתבין דרכי טובו ורוב חסדו, וכמה כיוון להיטיב. זכור וגו'.

(י) זכור ימות עולם', ראשונה מה שהיטיב לאדם הראשון בתחלת ימי עולם ויניחיהו בגן עדן אך הוא קלקל ענינו. בינו שנות דור ודור. ותתבונן גם, בזה אשר קרא בדורות הבאים, כמה היטיב לדורות והם השחיתו עד המבול. וכן מן המבול עד הפלגה אך הם קלקלו. (ספורנו) שא"ל אביך אלו הנביאים ויגדך ויגידו לך, זקניך אלו החכמים ויאמרו לך את כל קורות דברי הימים ההם. - וראוי שתזכור את כל הטובות, כדי שלא תמרוד בה'.

התכוננות הנצחי לזכות בו חיי עולם הבא שהוא העיקר, עכ"ל. י. ויראה שמאמר זכור ימות וגו' שבא בלשון ציווי יהיה מצוה מיוחדת על הענין הזה, להתבונן בחסדי השם יתברך עמנו וימות עולם ובכל דור ודור. (ס' הזכרונות להה"ק ר"צ הכהן, מצוה ג) יא. ובני כנען שנים עשר היו, דכתיב וכנען ילד את צידון בכורו ואת חת ואת היבסי ואת האמורי ואת הגרגשי ואת החוי ואת הערקי ואת הסיני ואת הארודי ואת הצמרי ואת החמתי הרי י"א, וכתיב ואחר נפוצו משפחות הכנעני, דמשמע דאחד מן המשפחות נחלקה לשנים, זהו הפריזי שאינו מנוי כאן, הרי י"ב. (ראשונים) יב. ובאור החיים הק' רמז כאן בסוד הנפש ז"ל, עוד יכוון לומר להיות שיש ב' בחינות בנשמות, יש שבאה מעולם עליון ולזה יאמר חלק לרמוז ענין גדול אשר גילו יודעי חן כי כל נפש החיונית שבאדם יש לה חוט אחד דבוק עם שורשה והוא יוצא מהנחירים ודבוק בשורשו למעלה ומשם יונקת הנפש לחיות, ועל נפש הרשע אמר הכתוב (במדבר ט"ו) הכרת תכרת וגו' פי' שאותו השורש הדבוק מהנפש למקום שממנו חוצבה יכריתנו ה' ושוב אין לה יניקה וזו היא מיתה רח"ל, ובצדיקים נאמר (דברים ד') ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים וגו', והוא אומרו חבל נחלתו והבן.

יִסְכַּבְנֶהוּ יְבוֹנְנֶהוּ יִצְרְנֶהוּ בְּאִישׁוֹן עֵינָיו: יֵא בְּנֶשֶׁר יַעִיר קִנּוּ עַל
 גּוֹזְלָיו יִרְחַף יִפְרֹשׁ כַּנְפָיו יִקְחֶהוּ יִשְׁאַהוּ עַל אֲבֵרָתוֹ: יב ה' בְּרַד
 יִנְחֶנּוּ וְאִין עֲמוֹ אֵל נָכַר: שלישי יג יִרְכַּבְהוּ עַל פְּמֹתַי אֶרֶץ

שירת	ההלך השני	הגפן
הקרקע) - וברש"י הוסיף, שיעקב הוא השלישי באבות, המשולש בשלש זכיות, זכות אבי אביו וזכות אביו וזכותו, הרי שלשה, "כחבל הזזה", שהוא עשוי בשלשה גדילים. עתה ידבר על החסדים שנעשו לבני במדבר (י) ימצאהו כמו הקציא להם, שהספיק להן כל צרכן בארץ מדבר, כגון באר ושלו, וכן שְׁמֶלְתָם לא בלתה, ורגלם לא בצקה. ובתהו ובאותו תהו של המדבר יִרְיֵא ישימוזן שהוא מקום שממה ויללה, שאין שם רק תנים ובנות יענה שמספידין ומיללין, שם המציא כל צרכן". יסובבנהו סיבב אותם, וסיככם בענני הכבוד. יבוננהו נתן להם בינה, שהבינם בתורה. יצרנהו באישון עינו ששמרן ככבת עינו, מהאומות ומעמלק (דעת זקנים) (יא) כנשר שהוא רחמני על בניו יעיר קנו מעורר את בניו, שבשעה שמעיר הנשר את הגוזלות הנמצאים בקן, אינו נכנס לקנו פתאום, עד שהוא מקשקש ומטרף על בניו בכנפיו ומנענעם ממקומם ברחמים ובחמלה, עד שמתעוררים". ע	גוזליו ירחף אינו מניח כובד משקלו עליהם, אלא מרחף באופן קל, כך שנוגע ואינו נוגע. כמו כן, הקב"ה נהגם ברחמים ובחמלה¹⁰. יפרוש כנפיו יקחהו וכמו הנשר כשכב ליטול את בניו ממקום למקום אינו נוטלן ברגליו, אלא פורש כנפיו, ונותן להם לעלות, ישאהו על אברתו וכך נושאן על גבי כנפיו, וזה רחמנות גדולה, שאף שירא מן החץ, אומר מוטב שיכנס החץ בי ולא יכנס בבני. - וכך גם התנהג הקב"ה על ים סוף, כשנסעו מצרים אחריהם והשיגום על הים היו זורקים בהם חצים ואבני בליסטראות, מיד, ויסע מלאך האלהים וגו' ויבא בין מחנה מצרים וגו'. (יב) ה' ברד ה' לבדו ינחנו הנהיגם במדבר, להוליך אותם לארץ ישראל. ואין עמו ולא היה עם ישראל אף נכר אחד מכל אלהי הגוים, שיוכל להראות כחו להלחם עמם. ורבותינו דרשוהו על העתיד, שה' יושיב את בני ישראל בארצו בלא עובדי עבו"ז, כאמרו כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה':	

יג. הרוקח מפרש שפסוק זה עולה על אכילת המן במדבר וכך כ' ישמן קרי ביה "יש מן" יסובבנהו סביב למחנה, יבוננהו לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן עכ"ל. ובדעת זקנים בפי' השני כ' ימצאהו בארץ מדבר מציאה גדולה מצא ישראל במדבר מן התורה שנתנה להם שם: ובתהו ילל ישימוזן - שעד שלא נתנה התורה היה העולם חשוך ושמים כלילה וכשנתנה היה אור שנא' כי נר מצוה ותורה אור. יד. ובאוה"ח הק' ביאר כך: כשישראל עוברי רצונו אין בעל הדין נוגע בנפשות תחילה אלא מתחיל להעירו בנגעי בתים אח"כ בנגעי בגדים וכו', והוא מאמר כנשר יעיר קנו כמו כן ה' מעורר בניו, גם מעוררם כפי היכולת שיוכלו עמוד בו כאומרים ז"ל (ב"ר נ"ה) שאין ה' מנסה האדם אלא בשיעור שיוכל לסבול, ואמרו יפרוש כנפיו וגו' על דרך אומרים (ספרי דב' ג' כ"ט) ימינו פשוטה לקבל שבים שאם ע"י הערה ישעיר ה' לישראל יתעוררו לשוב בתשובה תיכף ימינו פשוטה. טו. ע' רש"י עה"פ שדי לא מצאנוהו שגיא כח. (איוב ל"ז כ"ג) וז"ל לעורר משפטיו על הבריות בגודל כחו, כי אם ברחמים. וכפרת הבריות שם בדבר מועט לפי היכולת, קומץ מנחה,

וַיֹּאכַל תְּנוּבַת שְׂדֵי וַיִּנְקְהוּ דְבַשׁ מִסְּלַע וְשֶׁמֶן מִחֲלָמִישׁ צוּר:
 יד חֲמַאת פֶּקֶר וְחֶלֶב צֹאן עִם חֶלֶב פָּרִים וְאֵילִים פְּנֵי בָשָׂן

שירת החלק השלישי הגפן

ישראל, קלים להתבשל מכל פירות הארצות", וינקהו ויתן להם לשתות דבש דבש תמרים מסלע, מהגדלים על הדקלים הנמצאים בסלעים. שהתמרים בארץ ישראל מלאות בדבש". ושמון ושמון הבא מחלמיש מתקפו וחזקו, של צור סלע. - אלו הזיתים שגדילים על ההרים המסולעים, שהם טובים מאלו הגדלים בבקעה, משום שהחמה תמיד זורחת עליהם.

ועוד יתן להם.

(יד) חמאת בקר", שמנונית חלב פרה, כלומר שיתן להם חלב עם הרבה שומן, שעושיין ממנו חמאה ושמנת, (פרה) היא

עד כאן סיפר שבחו של הקב"ה אשר עשה להם בעבר, וגודל חסדיו שעשה להם במדבר, עד בואם אל ארץ חמדה.

✻ החלק השלישי ✻

עתה ידבר על העתיד בעת הנחלת הארץ, ויספר על רוב טובה, בעת שבנ"י הלכו בדרכי ה'. וכן ספור חטאת העם ופשעם נגד ה'.

(יג) וירכבהו יניחם וישכינם על במותי ארץ בגובה הארץ, בארץ ישראל שהיא גבוהה מכל הארצות" (פְּמָה, פי' מקומות גבוהים והרים). ויאכל תנובות שדי ויאכילם גדולי הארץ, שיש בזה חשיבות, שכן פירות ארץ

מחצית השקל, תורים ובני יונה בקר וצאן ולא טרח לבקש ראם ויחמור. טז. רבים מהמפרשים נתקשו איך היא גבוהה מכל הארצות שכן יש בעולם מקומות והרים יותר גבוהות. ועוד הוקשו, שהרי העולם עגול ככדור ולא שייך מעלה ומטה. ולכן רבים מפרשים שהיא נאמרה לענין רוחניות שהיא גבוהה במעלה. - אך נלענ"ד לתרץ בפשוטו שאף הכדור אין לו מצד עצמו, מעלה ומטה, מ"מ יש לו מצד ההתייחסות שלנו, כי המקום שאנו קובעים שיקרא 'המרכז' היא ה'גבוהה', כי משם הצדדים משופעים למטה, ועולים אליה בפועל. וכמו"כ הקב"ה קבע שארץ ישראל יחשב המרכז, ולכן היא הגבוהה ומשם מודדים צפון ודרום וכו'. וכשהגמ' מוק' מהיכן ידעינו שהיא גבוהה, אין הכוונה על המציאות, אלא השאלה היא, מהיכן רואים שזהו קביעתו של הקב"ה. (ובדומה לזה מצינו שאין מקום מוכרע מצד השכל למקום של 'קו התאריך', והיא נקבעת רק על פי התורה, היכן ההתחלה לענין ההתייחסות שלנו). והעירני שכיוונתי בס"ד לשו"ת חת"ס יו"ד סי' רל"ד שכתב בדרך זה ועיי"ש בדבריו הבהירים - וע' מהרש"א ח"א קידושין ס"ט ע"א. (ומענין לענין, ע' ליקוטי הפרדס מרש"י ט"ו א', דארץ ישראל גבוה מכל הארצות 'והי' צריכה גשמים תדיר' לפיכך היו מקדימין לשאול על הגשמים וכו' ע"כ. ויש להסמין דברי התוספות בכורות מ"ד ע"ב ד"ה לא, אבל שאלתי לאחד מא"י ואמר לי שיורד [נהר פרת] מא"י לבלל עיי"ש). יז. ע' כתובות ק"ב ע"א מה צבי זה קל מכל החיות, אף ארץ ישראל קלה מכל הארצות לבשל את פירותיה ע"כ. ורש"י כאן למדו מלשון הפסוק שלשון תנובות הוא מל' לנוב ולהתבשל. - ויש ראשונים שמבארים כוונת הפסוק, שעד עכשיו שהיו במדבר, היה להם קָן לאכול, וכשנכנסו לארץ ישראל התחילו לאכול תנובת השדה הגדלים בקרקע. יח. רש"י בפר' בא פי' עה"פ זבת חלב ודבש, הדבש זב מן התמרים ומן התאנים. ויש ראשונים שפירשו דבש מסלע שהדבורים עושים דבש בנקיקי הסלעים. - רש"י (בשם ספרי) מביא דוגמא עד היכן מתוקים הפירות בא"י: מעשה באחד שבנו בסיכני [שם מקום] הבא לי קציעות [תאנים] מן החביות. הלך ומצא הדבש צף על פיה. אמר לו אבא של דבש הוא. אמר לו, השקע ידך לתוכה ואתה מעלה קציעות מתוכה. יט. ובספר טעמא דקרא ביאר באופן נפלא, דהאי קראי קאי על המעלות של ג' הארצות שבא"י, גליל, עבר הירדן ויהודה, ולכן מונה שבחן של כל אחת מהן: 'גליל' היא עיקר המקום של 'זבת חלב ודבש', ע' מגילה ו' ע"א, וירושלמי ביכורים פ"א ה"ח.

וְעֵתוּדִים עִם חֶלֶב בְּלִיֹּת חֶמֶה וְדָם עֵנֵב תִּשְׁתֶּה חֶמֶר: טו וַיִּשְׁמַן יִשְׂרָאֵל וַיִּבְעַט שְׁמֵנָה עֲבִית פְּשִׁית וַיִּטֵּשׂ אֱלֹהֵי עֲשָׂהוּ וַיִּנְבֵּל צוּר

שירת	החלק השלישי	הגפן
ממשפחת ה'בקר'). וְחֶלֶב צֹאן וְחֶלֶב שֶׁל צֹאן, לשותות, כמ"ש ארץ זבת חֶלֶב וגו'.² עִם חֶלֶב שוֹמֵן שֶׁל כְּרִים כְּבָשִׁים מְשׁוּבְחִים, המפוטמים במרעה, וְאֵילִים בְּנֵי בֶשֶׂן כִּי סתם אילים הבאים מ"בשן", (שהוא בעבר הירדן), שמינים הם, כיון שיש שם מרעה טוב², וְעֵתוּדִים עִזִּים זְכָרִים גְּדוּלִים. עד כאן דיבר על מבחר הבהמות, ועתה ידבר על לחם ויין.	והנה ארץ ישראל היא רבת פירות, דבש, ושמן, חמאה וחֶלֶב, בשר שֶׁמֶן, ולחם ויין, ובכך הִרְבֵּה להם לאכול, והיו מתפרנסים שלא בצער. וכל זה יעשה להם האל ית' כדי שיהיה להם פנאי לעסוק בתורה ובמצות. אך לא כן יעשו, אלא: (כאן עובר לדבר בלשון הוה ועבר, אף שהכוונה שכל זה יהא בעתיד, כי כן ידברו הנביאים).	
עִם חֶלֶב עִם שוֹמֵן²² שֶׁל בְּלִיֹּת חֶמֶה חֲטִים שהם גדולים ככליות²², וְדָם עֵנֵב מִיץ הָעֵנָבִים תִּשְׁתֶּה חֶמֶר יֵהָא רְאוּי לְשִׁתִּית יֵיִן חָשׁוּב, כיון שהם ענבים משובחים. וכן אפשר להוציא יינם בלתי מלאכה רבה.	(טו) וַיִּשְׁמַן נִעְשׂוּ שְׁמָנִים וּשְׁבַעִים, יִשׁוּרֵן אֱלֹהֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל הַחֲשׁוּבִים²². וַיִּבְעַט בַּעֲטוֹ מִתּוֹךְ שְׁמָנֵם²², כְּבֵהֲמוֹת הַבּוֹעוֹטוֹת בְּכַנֵּי אָדָם שְׁנוֹתָנִים לָהֶם מְזוּן. שְׁמֵנָה, הַשְּׁמֵנָה. כְּלוֹמֵר, פָּנּוּ אֶל הַתְּעַנּוּגִים הַגְּשָׁמִיִּם עֲבִית לִשׁוֹן עֹבֵי כְּשִׁית מִלְשׁוֹן כִּיסוּי, - הַתְּעַנּוּג	

מקום בהמות שמנים, ע' מנחות פ"ז ע"א. וביהודה' מקום חטה וגפן, ע' כתובות קי"ב ע"א ואדר"נ ספכ"ז. כ. במדרש תנחומא פר' וירא מביא שזה קיבלו בזכותו של אברהם אבינו וז"ל: אתה לקחת חמאה וחלב, אני אתן להם חמאת בקר וחלב צאן. כא. וע' במדרש לקח טוב (להבינו טוביהו ברבי אליעזר, שהיה בזמן הרי"ף וסיעתו) שכי' אלו הרשעים שכל ממזנם יפול ביד צדיקים. ונראה הכונה עפ"י דברי רבינו הרלב"ג שכתב ביתר ביאור, שכל הפסוק הוא ע"ש השלל שיקבלו בעת כניסתם לארץ ישראל, חמאת בקר הוא שלל הענקים, וחלב צאן, הוא שלל יתר העם, וכן פי' אלים בני בשן שינצחו את עוג מלך הבשן ועי"ש. וע"ע בתרגומים כעין זה. כב. ואם תקשה הא אין בחטה שומן? כ' הרמב"ן פרשת ויקרא, ויאמר "דרך השאלה" חלב כליות חטה, וְדָמָה חֲטָה לְכָלִיֹּת, ואת החלב [את] אשר במ. כאשר יאמר, ודם ענב תשתה חמר, ואין היין דם עכ"ל. וברש"י משמע שלמד שמן כפשוטו, שכן מפרש "חלב כליות" שיהא שמן כחלב שע"ג הכליות, ואין לפרש שכוונתו לענין גודל, שכן בנוסף לכך מבאר שגם הגודל של החטה היה ככליות. ושמא לרש"י כוונתו של שמן הוא שיהא חטים בריאות ומלאות, ולא כחושות. כג. ודימה גודל החטה לכליות, כיון שהם דומים להם בצורתם, שכן יש לשניהם חריץ. ובגמ' כתובות קי"א ע"ב, מציינו שכן יהא לעתיד וז"ל: אמרו, עתידה חטה שתהא כשתי כליות של שור הגדול. ואל תתמה, שהרי שועל וכו' ע"כ, ומדברי הגמ' נראה שהיא דבר תימה. וברלב"ג כ' שכאן נכתב ע"ד הגוזמא, וע"ע תענית כ"ג ע"א: בימי שמעון בן שטח, שירדו גשמים וכו' עד שנעשו חטים ככליות וכו' וצוררו מהם דוגמא לדורות, להודיע כמה החטא גורם, עי"ש. כד. ע' זוהר ח"א קע"ז ע"ב: תלת דרגין הכא, בקדמיתא יעקב, ולבתר ישראל, ולבתר ישורון. וברוקח כ' דשם ישורון הוא על שם אביהם יעקב שנאמר בו כי שרית עם אלוקים וגו' ובאבן עזרא כ' שהוא מלשון ישר וי"א מלשון ראייה, שהם החשובים הרואים בעין שכלם, כמו אשורנו ולא קרוב וברבנו בחיי שכי' ויתכן לפרש כי קראם כן לחסרונם, כדי להוכיחם ולהכלימם, לפי שהשם הזה הוא שם המעלה והכבוד, ונגזר מן אשורנו (במדבר כד, יז), על שם הראייה, שראו כבוד השכינה עין בעין במתן תורה. כה. שכן אדם השבע ביותר בתענוגים ובתפנוקים עלול להגיע לידי חטא ובעיטה, וכדמצינו אזהרות בתורה כגון בפר' עקב: פן תאכל ושבעת ובתים

יִשְׁעָתוֹ: מִי יִקְנֵאֵהוּ בְּזָרִים בְּתוֹעֵבַת יַבְעִיסָהוּ: יו יִזְבְּחוּ לְשֵׁדִים
 לֹא אֱלֹהֵי אֱלֹהִים לֹא יִדְעוּם חֲדָשִׁים מְקֻרָב בָּאוּ לֹא שְׁעָרוֹם
 אֲבֹתֵיכֶם: יח צוֹר יִלְדֶךָ תִּשִׂי וּתְשַׁבַּח אֵל מְחַלְלֶךָ: רביעי

הגפן	החלק השלישי	שורת
וי"א שאינו אלוה של שום אומה, אֱלֹהִים לֹא יִדְעוּם שאפילו אחד מן האומות אינו יודע מהו העבודה הזאת, חֲדָשִׁים מְקֻרָב בָּאוּ ע"ז חדשה היא, שהמציאו בני"י לאחרונה, (והגויים קוראים לה "הע"ז של ישראל"), לֹא שְׁעָרוֹם לא התעסקו בהם לעשות מהם אליל, מל' שעירים ירקדו וגו' שהיא שדים ואלילים אֲבֹתֵיכֶם, ואפילו אבותיכם כתרח ונחור שהיו עובדי פסילים, לא היה בהם מי שטעה בהם לעבדם. (דעת זקנים) (יח) צוֹר החזק, זה הקב"ה יִלְדֶךָ שבראך והולידך תִּשִׂי שכחת, (תשי, לשון שכחה). וּתְשַׁבַּח אֵל מְחַלְלֶךָ אשר יצרך.	בדשן נפשו להשמין את בשרו עד שהתכסה פניו בשומן. ויטוּש אֱלֹהֵי עֲשֵׂהוּ ולפיכך עזב את ה' שבראו¹². וינבֹל ובזה השפיל, בגנאי ובכזיון צוֹר את ה' החזק ישועתו, שהביא לו ישועה, ופדה אותם ממצרים מעבדות לחרות (תרגום). וברמב"ן ביאר שלשון נבלה הוא תשלום רעה תחת טובה, ע' דבריו בהערה¹². (טז) יִקְנֵאֵהוּ יבעירו חמתו וקנאתו בזרים בעבודה זרה, שיעבדו להם בתוֹעֵבוֹת במעשים תעובים, שנאמר בהם בתורה שהם תועבה (ע' ויקרא יח, כב). יַבְעִיסָהוּ, יכעיסו אותו. (יז) יִזְבְּחוּ לְשֵׁדִים יזבחו זבחים לשדים¹³, לֹא אֱלֹהֵי שֵׁדִים שאין להם שום כח וממשלה¹⁴	

טובים תבנה וגו' וצאנך ובקרך רביון וכסף וזהב ירבה לך וגו' ורם ללבך ושכחת את ה', וכן בפר' וילך: ושבע
 ודשן ופנה אל אלהים אחרים. (תורה תמימה) כו. וי"מ שויטוש עולה על המון העם, כי ההמון הולך אחר
 החשובים הנקראין ישורון. כז. וז"ל הרמב"ן: וינבל בפיו ובמחשבתו צור שהיה מושיעו, לאמר שאין
 בעבודתו רק גמול רע, בעבדם הזרים ישבעו להם, ובעבדם את הצור, יהיו נבזים ושפלים לכל העמים, כאשר
 אמרו סכלינו (מלאכי ג יד טו) שוא עבוד אלהים ומה בצע כי שמרנו משמרתו, וכי הלכנו קדורנית מפני השם
 צבאות, ועתה אנחנו מאשרים זדים וגו', עיי"ש. כח. וע' רמב"ן דברים י"ב כ"ב וז"ל יזבחו לשדים לא אלוה,
 והיתה העבודה ההיא באכילה מן הדם, כי היו מקבצים הדם לשדים והם אוכלים עליו וממנו, כאלו הם
 קרואים לשדים לאכול על שולחן השדים ההם ומתחברים עמהם וכו' והנה היו מתנבאים בו ומגידים עתידות.
 ולכך בא הכתוב והזהיר שאם ישמע מאוכלי הדם דבר עתיד ובא האות והמופת אל יפתה לבבו, אבל יחזיק
 בתומתו ובאמונת ה' ואל יאכל מן הדם בשום ענין, ואל יכסה המעשה ההוא, מדבריהם לא יירא ומפניהם
 לא יחת כי הבל המה מעשה תעותעים עכ"ל. וברלב"ג ביאר כי ענין מציאות השד הוא דמיון לבד. וכן הוא
 ברמב"ם ש' והיו שוחטים בהמה ומקבלים דמה בכלי או בחפירה ואוכלים בשר השחיטה ההיא סביב דמה,
 והיו מדמין במעשה ההוא שהשדים יאכלו הדם אשר הוא מזונום והם יאכלו הבשר, ובזה תהיה האהבה
 והאחוה והרעות להם, בעבור שאכלו כלם על שלחן אחד ובמושב אחד, ויבאו להם השדים ההם לפי
 מחשבתם בחלום ויגידו להם העתידות ויועילו להם. כט. ורבינו מנחם מריקאנטי (שהיה בזמן הרשב"א)
 בביאורו לויקרא י"ז ז' הוסיף וז"ל כי לא ימנעו שום היזק לעתיד לבא ולא יעשו שום תועלת, וגם לא יודיעו

יֵשׁ וַיֵּרָא ה' וַיִּנְאֹץ מִבְּעַם בְּנָיו וּבְנֹתָיו: כ וַיֹּאמֶר אֶסְתִּירָה פָּנַי מֵהֶם אֲרָאָה מָה אַחֲרֵיהֶם כִּי דֹר תִּהְיֶה פֶלֶת הֵמָּה בָּנִים לֹא אֲמֹן בָּם: כא הִם קִנְאוּנִי בְּלֹא אֵל כְּעֶסְוֹנִי בְּהַלְלֵיהֶם וְאֲנִי אֲקִנְיָאִם בְּלֹא עֵם בְּגוֹי נָבֵל אֲכַעִיסֵם: כב כִּי אֵשׁ קָדְחָה בְּאַפִּי וַתִּיקַד עַד

שורת

החלק הרביעי

הגפן

✠ החלק הרביעי ✠

כתב הרמב"ן: והנה עד הנה בשירה זו, משה ישיר בה והוא מדבר בלשון עצמו, ומן הכתוב הזה ואילך שהזכיר וירא ה' וינאץ וגו' ויאמר אסתירה פני, כולם דברי השם הנכבד הם, קנאוני, כעסוני, וכל השירה כן: בפרק זה מתחיל לדבר מגודל העונשים שיעניש השם יתעלה על פשעם.

(יט) וירא ה' את מעשי בניי וינאץ וימאסם, מכעס בניו ובנותיו ממה שהכעיסו לפניו בניו ובנותיו^כ. (כ) ויאמר ה' אל לבו, אסתירה פני מהם, אעלים עיני, ואסלק השגחתי מהם, אראה מה אחריתם ואראה מה יעשו בסוף בצר להם, האם יועילו להן אותן אלוהות שבחרו, -

וסיבת העונש היא כי דור תהפוכות המה דור שמהפכין הדברים. - שמהפכין רצוני להטיבם, בכעס עליהם, וי"א שהופכין פניהם מן הקב"ה ומן המצות, ועזבו ארחות יושר^ל. בנים לא אמון בם^ל שאינם נאמנים, שאמרו בסיני נעשה ונשמע, ובשעה קלה בטלו הבטחתם ועשו העגל^ל. (רש"י פי ב', אבן עזרא ודעת זקנים) (כא) הם קנאוני הבעירו חמתי בלא אף בעבדם דברים שאין בו שום אלהות, כעסוני בהבליהם והכעיסו לפני בדברי הבל, שהם השדים, - ולכן מדה כנגד מדה ואני אקניאם אכעיסם בלא עם, באומה שפילה ופחותה שאין ראוי להיות עם, והם הכשדים^ל, והקב"ה גדל אותם רק כדי

ברחוק שישמור ממנו האדם בדתו. ל ולמה נקרא בלשון ראייה? וע' לשון הזוה"ק ח"ג פ"ג ב': עבר על פתגמי אורייתא, ההיא עבירה סלקא קמיה, ואמרה אנא מפלנייא דעבד לי, וקודשא בריך הוא מני לה, וקיימא תמן לאשגחא בה לשצאה ליה, הדא הוא דכתיב (דברים לב יט) וירא ה' וינאץ מכעס בניו ובנותיו, מהו וירא, ההוא דקיימא קמיה. תב בתשובה, מה כתיב (ש"ב יב יג) גם ה' העביר חטאתך לא תמות, דאעבר ההוא חובא מקמיה, בגין דלא יסתכל ביה, לאוטבא ליה. ועל דא אל תפן אל קשי העם הזה ואל רשעו ואל חטאתו. וע' מליצה ישרה על פסוק זה בדברי ס' צרור המור. לא. שיותר עונש חייב הבן החוטא לאביו מאיש נכרי. וברמב"ן הקשה למה הזכיר כאן הבנות וז"ל: מכעס בניו ובנותיו, הזכיר הכתוב הבנות בכאן שלא כמנהג, וכן בכל מקום יזכיר רק הבנים, והבנות הן בכלל. אבל זה מרמזותיו כי יהיה בדור החורבן רשע הנשים ופשעיהם גדול מאד להכעיסו, כי היו נצמדות לע"ז ביותר והן שמפנות את האנשים לעבדה, עיי"ש. לב. עפ"י במדבר רבה פ"י י'. וברא"ש ביאר שמהפכין את הטובות שעשיתי עמהם לרעה, שאלמלא כן לא היו כופרים בה' ועוזבים את התורה. לג. בנים אתם לה' אלהיכם, בזמן שאתם נוהגים מנהג בנים, אתם קרוים בנים, אין אתם נוהגים מנהג בנים, אין אתם קרוים בנים, דברי ר' יהודה, רבי מאיר אומר: בין כך ובין כך אתם קרוים בנים, וכו' בנים לא אמון בם. (קידושין ל"ו א) לד. ורש"י בפ"י א', כ' אמון לשון גידול, ולזה פ"י לא אמון בם - אין גדולי נְפָרִים בהם, כי הוריתים דרך טובה וסרו ממנה. לה. שהחריבו את בית המקדש הראשון כדכתיב: ואת עמודי הנחשת אשר בית ה' ואת המכנות ואת ים הנחשת אשר בבית ה' שברו 'כשדים' וישאו את נחשתם 'בבלה'. (מלכים ב', כ"ה יג). וע' רש"י בקהלת פרק י' שמפרש את הפסוק ראיתי עבדים על

שָׁאוּל תַּחֲתִית וַתֹּאכַל אֶרֶץ וַיִּכְלָה וַתִּלְהַט מוֹסְדֵי הָרִים:
 כג אִסְפָּה עֲלִימוֹ רְעוֹת חֲצֵי אֶכְלָה בָּם: כד מְזִי רָעַב וּלְחָמִי רִשְׁף
 וְקָטַב מְרִירֵי וְשָׁן בְּהִמּוֹת אֲשַׁלַּח בָּם עִם חֶמֶת זַחְלֵי עֶפְרַיִם:
 כה מַחוּץ תִּשְׁפַּל חֶרֶב וּמַחְדָּרִים אֵימָה גַם בְּחֹרֶר גַּם בְּתוֹלָה יוֹנֵק

שורת	החלק הרביעי	הגפן

מרירי להכריתם מן העולם, ע"י אור ממתית, וזהו הדָּבָר. (קטב, ל' כריתה) וְשָׁן בהמות שניי הבהמות אֲשַׁלַּח בָּם לשון שסוי, אגרה בהם ל"ח. אף שאין דרכם לנשוך, שהוא נגד טבעם. עם חמת ארס ל"ט זוחלי עפר נחשים המהלכים על גחונם על העפר. (כה) מחוץ מחוץ לעיר תִּשְׁבַּל ימית אותם חרב תשכלם חרב גייסות. עונש על מה שעשו בחוצות. ומחדרים אימה, וכשבורח ונמלט מן החרב, חדרי לבבו נקופים עליו מחמת אימה והוא מת והולך בה, וזה עונש על מה שעשו בחדרי חדרים) רש"י) גם בחור גם בתולָה, יונק תינוק (היונק חלב אמו) עם איש שיבה כל אלו יענשו במיתת החרב (א"ע).

עד כאן גמר את כל העונשים הכלולים בפסוק "חצי אכלה בם". ואמר ה' בלבו,

לרדות בהם את עולמו. בגוי נבל בעם טפש, שהם הבבלים (תרגום) אכעיסם ארגיז אותם ל"ב. כי אש קדחה בערה באפי, ותיקד וישרוף בהם עד שאול תחתית עד בואם אל הקבר, ותאכל והאש יאכל ויכלה ארץ ויבלֶה ארצם ויכולה, ותִּלְהַט יבעיר וישרוף מוסדי הרים ירושלים, שהיא מיוסדת על הרים, כמ"ש ירושלים הרים סביב לה.

(כג) אִסְפָּה עֲלִימוֹ אאסוף עליהם כל רעות, כלומר לא אשאיר שום רעה בעולם שלא אביא עליהם, חֲצֵי אֶכְלָה בָּם לא אניח חץ שלא אהיה יורה בהם.

וכעת מונה סוגי הרעות ל"ז:

(כד) מְזִי רָעַב שרופי רעב, (כי מצד הרעב החום הטבעי שבקרבם ישרפם) וּלְחָמִי רִשְׁף (רשף מלשון אש) חום של קדחת. וְקָטַב

סוסים - שהכשדים הם העבדים, (שנאמר בהם זה העם לא היה), המה יתעלו להיות על סוסים. - ושרים הולכים כעבדים על הארץ - מולכים את שבויי ישראל (הנקראים שרים) ועי"ש. - ונקראים 'לא עם' כמ"ש הן ארץ כשדים זה העם לא היה (ישעיה כג), שפירושו העם שלא היה נחשב לגוי. ובמהרש"א (ח"א, סוכה נ"ב ע"ב) מסביר כי כל הארצות נקראים ע"ש האומות שבה, כגון ארץ מצרים, ארץ כנען, אבל ארץ שביד הכשדים לא נקראת אלא בשם בבל לפי שהקב"ה מתחרט שעשאן לעם, שאין ראוין להיות נקראין עם, שתהיה ארץ בבל נקראת על שמם. לו. שגם הבבלים נחשבים כמחריבי בית ראשון כמבואר בפסוק הנ"ל. והרמב"ן פי' ירמוז לשני הגלויות, 'לא עם' על בבל, ו'גוי נבל' על אדום, ונקרא נבל, על שלא זכר ברית אחים (ע' עמוס פרק א'). וברש"י פי' בגוי נבל אכעיסם אלו המינים, הנקראים נבל, כמ"ש (תהלים יד) אמו נבל בלבו אין אלהים. לו. וברלב"ג ביאר באופן נפלא פסוק זה: אִסְפָּה עֲלִימוֹ רְעוֹת חֲצֵי אֶכְלָה בָּם, שבפסוקים אלו הולך ומונה כל סוגי הרעות בסדר ובהדרגה, (א) רעב, אינו ממית מהרה (ב) קדחת ממית ביותר קלות (ג) דבר ממית תיכף, - וכל אלו תלויים במזג האויר, ואח"כ כ' בעלי חיים המזיקים שהם: (ד) שן בהמות (ה) הבע"ח הארסיים ואח"כ עבר היזק בעלי השכל המזיקים בתחבולות (ו) חרב בחוץ ובבית. - והרי לך שהם כוללים כל סוגי הרעה. לח. רש"י שמות ח' י"ז, מביא פירוש זה, ומציין לפסוק כאן. (ורש"י כאן מביא מחז"ל: מעשה היה, והיו הרחלים נושכין וממיתין). לט. ע' רש"י תהילים נ"ח ה' עה"פ חמת למו כדמות חמת

עם איש שיכה: כו אמרתי אפאיהם אשבייתה מאנוש זכרם: כו לולי פעם אויב אגור פן ינפרו צרימו פן יאמרו ידינו רמה ולא ה' פעל כל זאת: כח פי גוי אנד עצות המה ואין פהם

שירת	החלק הרביעי	הגפן
אוסוף עוד פורענות גדולה, שיאבדו לגמרי מן העולם, ע"י שאפקירם ביד האומות ולא אשגיח בהם כלל. (כו) אמרתי בלבי אפאיהם "אשליחם מלפני" הפקר, (פאה מלשון הפקר). וי"מ "אסיר הפאה". דהיינו, אף השארית שהנחתי מהם ב'זוית אחת', גם אותם עלה במחשבתי לכלותם (רש"י דפו"ר וחזקוני). אשבייתה מאנוש זכרם אבטל זכרונם מבני אדם, כלומר שימותו כלם. (ספרי, וראשונים) ². וברמב"ן כ' אפאיהם אשיתם במקום שלא ידעו "איה הם" ^{מא}, אשבייתה מאנוש זכרם אבטל זכר גדולתם מביין העמים ^{מב}.	ואכן הייתי מתנהג כן, לולי וגו' (כו) לולי כעם אויב ^{מב} אם לא שכעסם של שונאי ישראל אגור אסוף וכנוס, - שהצטבר אצל הגוים הרבה כעס, ורוצים להשחית את ישראל - ואם יצליחו להשחיתם, יתלו הגדולה בהם ובאלהיהם, וזהו שנאמר פן ינכרו יתנכרו, (הפך ההכרה, לא ייחסו הדבר לה'), צרימו צורריהם. פן יאמרו ידנו רמה ידינו תקיפה, ואנחנו פרענו מישראל ולא ה' פעל כל זאת, את נצחונם על ישראל, ולא יבינו שמאת ה' הוא הפורענות, וע' הערה ^{מב}. (כח) כי גוי האומות אובד עצות המה, איבדו שבע מצות שנתתי להם, (ספרי) ואין בהם	

נחש וגו'. מ. ובספורנו מפרש באופן אחר, שאמרתי אפאיהם, עולה על הנשאר מבני ישראל. וז"ל: אשאר איזו פאה מהם והמותר אכלם, כמו שאעשה באחרית הימים אחרי שלא השגתי שלמותם לא במתן תורה ולא בארץ ישראל ולא בגלות וכו' עכ"ל (ובפרד"י הביא שהה"ק רא"י מסדיגורא היה מראה זאת באצבע בעת חורבן אירופא). מא. האברבנאל כ' וכבר העירו חכמינו זכרונם לברכה על ההשגחה הנפלאה הזאת, באמרם (פסחים פז, ב): "צדקות פרזונו בישראל" (שופטים ה, יא), צדקה עשה הקדוש ברוך הוא עם ישראל שפזרם בין האומות. והוא האמת בלי ספק. הלא ידעתם האומה הגדולה, שהיו אנשי טרוי"א, ולהיותם כלם מקובצים בפאה אחת באו עליהם היונים וישמידום, ולא נשאר מהם שם ושארית עוד. וכן קרה לאומות אחרות. ולהיות ישראל מפוזרים, לא תמו בכליה כוללת. ועם היות שנשאר מעט מהרבה הנה טעמם עמד בס, וזכרם לא יסוף מפי בני אדם בכל אורך הגלות המופלא הזה. והנה ראינו שמלך אינגליטרי"א השמיד כל היהודים שהיו בכל מדינות מלכותו. וכן עשה בזמן אחר מלך צרפת את היהודים אשר בארצו, כי רבו מארבה ואין להם מספר. ואם היו שמה היהודים כלם מקובצים, לא היה נשאר מהם עד אחד. והשם יתעלה אמר (ויקרא כו, מד): "לא מאסתיים ולא געלתים לכלותם", ומפני זה היה הפזור צדקה וחסד רב להשארות האומה והצללתה: וע' רמב"ן פר' וישלח, עה"פ והיה המחנה הנשאר לפליטה וגו' מב. וע' רמב"ן שפסוק זה מרמז על שני גלויות, עשרת השבטים וגלותנו. וז"ל, אמרתי אפאיהם וגו' ירמוז לגלות עשרת השבטים שגלו לנהר גוזן (מ"ב יז ו), הוא שהחכמים קורין סמבטיון וכו' וקורין אותו סמבטיון מפני שביתתו בשבת, כי יום השבת בלשון ההוא "סבט" כאשר הוא בערבי, ונהוג בלשונם להוסיף בתארים "יון", אזוביון חוריון מוליון, וכן הרבה. אשבייתה וגו' גלותנו בין העמים אנחנו יהודה ובנימין, שאין לנו זכר בעמים ולא נחשב לעם ואומה כלל. מג. ולמה לא כתב לולי זכות אבותם, שהרי יש גם בכוחה להגן? וכתב הרמב"ן והנה יאמר הכתוב, כי היה במדת הדין להיותנו כן בגלות לעולם, לולי כעס אויב. ויורה זה, כי בגלותנו עתה תמה זכות אבות ואין לנו הצלה מיד העמים רק בעבור שמו. מד. וצריך להבין ומה בכך שהגוים לא יבינו? וברמב"ן ביאר כך: והטעם

תְּבוֹנָה: חֲמוּשֵׁי כַּט לֹו חֲכָמוֹ יִשְׁכִּילֻוּ זֹאת יְבִינֻוּ לְאַחֲרֵיתָם: ל אֵיכָה יִרְדֹּף אֶחָד אֶלְפָּה וְשָׁנִים יִנְיָסוּ רֶבֶבָה אִם לֹא פִי צוֹרֵם מְכָרָם וְה' הַסְּגִירָם: לֹא פִי לֹא כְּצוֹרְנוּ צוֹרֵם וְאֵיבִינוּ פְּלִילִים:

הגפן	החלק החמישי	שירת

שקרה לישראל לבסוף, (כמו: מה אחריתם)^מ, ויבינו שחייבים להודות שאינו ממקרי הטבע.

כי אין הסבר טבעי לענין דלהלן, איכה וגו' (ל) איכה ירדוף אחד ממנו אלף מישראל, ושנים יניסו רבבה, אם לא אם לא נאמר כי צורם מכרם ה' האדיר מסרם בידינו וה' הסגירם לנו, לפי שחטאו לו.

עד כאן היה דברי ה' על האומות, מכאן ואילך משה רבינו מוסיף טענה משלו, מן הדין היה להם לאומות לומר שהקב"ה עשה זאת, ולא אלהי הגוים, שכן:

(לא) כי לא כצורנו צורם, שהרי לא כצורנו (של ישראל), צורם של אומות העולם, שגם הם יודעים שאין תקיף ובעל יכולת כה^מ. ואעפ"כ ואזיבינו פְּלִילִים אויבינו שופטים אותנו, ועושים בנו שפטים. ואין זאת אלא סימן מובהק

תבונה להתבונן. שאם היו חכמים, היו מתבוננים בדברים הכתובים בהמשך, לו חכמו וגו'.

ולכן אין הקב"ה מביא את כל העונשים הקשים ביותר כמתחייב על פי מדת המשפט, אך בכל זאת יביא עונשים גדולים מאד. כמו שמביא להלן (פסוק ל"ה) לי נקם ושילם וגו' (ודע, שגם עונשים אלו אינו מביא עד שיתמו זכות אבות, כמבואר להלן).

❧ החלק החמישי ❧

כאן ממשיך לבאר את הסבה שבעבורה נמנע ממחשבת הכליון אשר חשב ה' לעשות לעמו, והעונש אשר יתן לאחר שיתמו זכות האבות, ולגלוג מע"ז.

(כט) לא חכמו אילו היו האומות חכמים ישכילו זאת היה מבינים שהכל בהשגחה, יבינו יתנו לב להתבונן לאחרייתם, למה

בטענה הזאת, איננו כרוצה להראות כחו בין שונאיו, כי כל הגוים כאין נגדו מאפס ותוהו נחשבו לו. אבל השם ברא את האדם בתחתונים שיכיר את בוראו ויודה לשמו וגו' והנה אם ישוב ויאבד זכרם, ישכחו העמים את אותותיו ואת מעשיו ולא יסופר עוד בהם, וגו'. והנה תהיה כוונת הבריאח באדם בטלה לגמרי, שלא ישאר בהם יודע את בוראו רק מכעים לפניו, ועל כן ראוי מדין הרצון שהיה בבריאת העולם, שיהיה רצון מלפניו להקים לו לעם כל הימים, כי הם הקרובים אליו והיודעים אותו מכל העמים. מה. וידבר על העת שיגיע הפורענות של ישראל שהפסוק מעיד כעומד בהוה ומדבר על העתיד, וברש"י כ' יבינו לאחרייתם, יתנו לב להתבונן לסוף פורענותם של ישראל. ובלקט בהיר פ"י דברי רש"י, דבתחילת הפורענות שהיה עדיין קל, היה אפשר לטעות שהם טבע העולם, אך ב'סוף הפורענות' שהוא קשה ביותר, יש ראי' מובהקת שה' פעל כל זאת. מו. וכדמצינו שאמרו פלשתים (שמואל א', ד' ח) אוי לנו מי יצילנו מיד האלקים האדירים האלה וע' באוה"ח הק' זו"ל: כי התוקף של ישראל אינו כתוקפם של האומות, שאין לך ע"ז שעמדה ימים רבים, בסוד (משלי י"ב) ועד ארגיעה לשון שקר, וצא ולמד מע"ז של כמוש אשר תעו אחריה רוב האומות וכמה הפליאה עשות ככתוב בדברי רבינו סעדיה גאון ואעפ"כ והיה כלא היה ורובא כאלה, אבל צורינו שגיא כח מעלין בקודש, ואפילו הגוים יסכימו על זה כאמור בדברי הנביא (מלאכי א') כי גדול שמי בגוים, וכשיראו

לב כי מִגִּפְנֵי סֶדוּם נִפְתָּח וּמִשְׁדָּמַת עֲמֹרָה עֲנַבְמוּ עֲנֵבֵי רוּשׁ
 אֲשַׁבֵּלַת מְרַרַת לָמוֹ: לֹג חֶמֶת תִּנְיָנִים יֵינָם וְרֹאשׁ פְּתָנִים אֲכֹר:
 לֹד הֵלֵא הוּא בְּמָם עֲמָדֵי חֶתֶם בְּאוֹצְרֹתָי: לֵה לִי נָקָם וְשִׁלְּם לְעַת
 תְּמוּטָה רִגְלָם כִּי קָרוֹב יוֹם אֵיֶדֶם וְחֵשׁ עֲתָדַת לָמוֹ: לוּ כִּי יָדִין ה'

שירת	החלק החמישי	הגפן

שזה מאת ה', שהסיר השגחתו בעבור שחטאו לו.

מכאן ואילך מוסב על האמור למעלה. אמרתי בלבי אפאיהם ואשבית זכרם (אם לא מפני גאות האומות), וכל זאת למה?

(לב) כי מגפן סדום גפנם ישראל נמשלו לגפן, וקרא להם גפן של סדום, כי מעשיהם כמעשי סדום, ומשדמות עמורה ומשדה תבואה של עמורה, כלומר התנהגו כרעת סדום עמורה. ענבימו ואף הענבים שלהם, שהם פירות היוצאים מגפנים אלו, ענבי רוש הם ענבים מרים, כעשב מר הנקרא רוש¹². - ולכן מגיע להם עונש גדול כמעשיהם, שלפי מעשיהם פורענותם, והרי חטאו כסדום ועמורה, - ולכן העונש היא אשבלת מררת למו יקבלו משקה של אשכול ענבים מרים כראוי להם, ובזה מרמז על עונשים מרים.

אכזר לנשוק¹³. וכל זה מרמז לאויב אכזרי שיבא ויפרע מהם: הגם שבשביל כעס אויב נמונעתי מעשות בהם משפט המתחייב להם על מעשיהם, לא מפני זה יפטרו מעונש המגיע להם. (אור החיים) ואל יתברכו בלבבם בזה שרואים שהפורענות מתעכב, ששכחתי מעשיהם, ולא אענישם עוד.

(לה) הלא הוא מעשיהם, שהם כסדום ועמורה כמום עמדי גנוזים אצלי. חתום באוצרותי ושמורים לפני באוצר, להנקם מהם. (לה) לִי נָקָם עֵמִי נִכּוֹן וּמְזוּמָן נִקְמָה וְשִׁלְּם לְשִׁלְּם לָהֶם כְּמַעֲשֵׂיהֶם. - ואימתי אשלם להם לעת תמוט רגלם כשתתום זכות אבותם שהן סמוכין עליו¹⁴, - וזהו הסיבה היחידה לעיכוב הפורענות, כי קרוב כי קל היא לפני להביא עליהם יום אידם יום שבָּרָם, שאז יפלו בקלות, על ידי שלוחים הרבה, וחש ואז מהר יבואו עתדות למו העונשים העתידות להם.

וממשיך בעוד עונשים, חמת וגו' (לג) חמת תנינים כמרירות "ארס של תנין", יינם כך היא כוס הפורעניות שיש להם לשתות, וראש פתנים וכוס זה הוא גם מר כ"ראש פתן", שזה סוג נחש שהוא

מפלת ישראל בדרך זה גם הם ישפטו כן, וכו' אלא כשרואים השחתת ישראל ינכרו את האמת כמו שאמר פן ינכרו וגו' פן יאמרו וגו'. מז. בזוה"ק (תרומה קמד א') כתב שענבי רוש הם ענבים [מרים] שצבעם שחור. מח. ורש"י בישעיהו יא ח מפרש: פתן, נחש משהזקין נעשה חרש ונקרא פתן שוב אין לו לחש שנאמר (תהלים נח) אשר לא ישמע לקול מלחשים. מט. ואף שהבאנו מדברי הרמב"ן לעיל, שבגלות זה נגמר זכות אבות, אין זה סתירה לפי זה, שכן כאן חוזר לזמן של לפני שתם זכות אבות שאז אינו מביא אפי' את העונשים הפחות קשים שהם ענשי הגלות שעברנו בעוה"ר, ואחר שתם זכות אבות יביא עונשים אלו, אך את העונשים הקשים ביותר של הכחדה מן העולם, אינו מביא אף שאין זכות אבות כיון שלא יאמרו הגוים

עד כאן העיד עליהם משה דברי תוכחה, להיות השירה הזאת לעד, כשתבא עליהם הפורענות ידעו שאני הודעתים מראש. מכאן

עֲמוּ וְעַל עֲבָדָיו יִתְנַחֵם כִּי יִרְאֶה כִּי אָזַלְתָּ יָד וְאַפְסָם עָצוּר וְעָזוּב:
לו וְאָמַר אֵי אֱלֹהֵימוֹ צוּר חֲסִיוֹ בּוֹ: לֹא אֲשֶׁר חָלַב זְבַחֵימוֹ יֹאכְלוּ
יִשְׁתּוּ יַיִן נְסִיכָם יִקְוֹמוּ וַיַּעְזְרֶכֶם יְהִי עֲלֵיכֶם סִתְרָה: לט רְאוּ עֲתָה
כִּי אָנֹכִי אֲנִי הוּא וְאִין אֱלֹהִים עִמָּדִי אֲנִי אֲמִית וְאַחִיָּה מְחַצְתִּי

שירת	החלק החמישי	הגפן

אוכלים את חלב הזבחים שהקריבו לפניהם ישתו יין נסיכם ושותין יין שנסכו לפניהם, יקומו ויעזרוכם יקומו ויבואו לעזור לכם יהי עליכם פתרה אותו הצור, יסתיר אתכם בצלו, ויבוא לעזרתכם. (ככתחילה, בזמן שחסו בו). (לט) ראו עתה הבינו עתה אחר שראיתם שהבאתי עליכם הפורענות, ואין לכם מושיע. וכן מן הישועה שאביא עליכם, ואין מעכב בעדי. **כי אני אני הוא אני ה' בלא שום שינוי, כי יש רק ה' אחד.** ואני היחיד להשפיל אומה, ואני היחיד להרימם בחזרה. ואין אֱלֹהִים עִמָּדִי ואין שום כח כמוני, שיעמוד כנגדי למחות. **אני אמת אני שעשיתי את ישראל כמתים בגלות, כמ"ש במחשכים הושיבני וגו' ואחיה ואני אחיה אותם עתה, ואגאלם. מחצתי אני הכיתי אותם בגלותם, ואני ארפא²²** ואחבוש את מכתם ואין מידי מציץ ואין שום כח שיכול להציל את הפושעים ב.

ואילך העיד עליהם דברי תנחומין שיבואו עליהם ככלות הפורענות, כאשר יבינו שאין מושיע מבלעדי ה'.²¹
(לו) **כי ידין ה' עמו וכשישפוט ה' את בני, ביסורין הללו, אז ועל עבדיו יתנחם** יהפוך מחשבתו להיטיב. – ומתי זה יהיה? **כי יראה כאשר יראה כי אזלת יד ישראל, וכבר אינם בוטחים בעצמם וכחם, כי יד האויב הולכת וחוזקת מאד עליהם, ואפס ואין עצור נשלט, והכוונה בזה, כי אין שולט שינהיג ויחזק את ידם של הנשלטים, (עוצר הוא שולט, ועצור הוא נשלט) ועזוב נעזר ע"י עוזר (מלשון עזוב תעזוב).** כלומר שאין סומך ועוזר לישראל, כי אין בתוכם לא מלך ולא שר ולא שוטר ומושל ועומד בפרץ²². (לו) **ואמר הקב"ה על ישראל אי אֱלֹהֵימו היכן הוא עבודה זרה שעבדו, צור הסלע שהיו מתכסין בו מפני החמה והצנה (והוא מְשַׁל על הע"ז), חסיו בו** שהיו בטוחין בו להגן עליהם מן הרעה. (לח) **אשר חלב זבחימו יאכלו²³.** שהיו

וכו'. ג. כמ"ש (דברים ל') והיה כי יבואו עליך וגו' כל הדברים האלה הברכה והקללה וגו' ושב ה' אליהך את שבתך וגו': נא. ובסנהדרין צ"ז ע"א אין בן דוד בא עד שיתייאשו מן הגאולה. שנאמר ואפס עצור ועזוב, כביכול אין סומך ועוזר לישראל. – כי הא דרבי זירא כי הוה משכח רבנן דמעסקי ביה [דנים בביאת המשיח], אמר להו: במטותא, בעינא מנייכו, לא תרחקוה, [אל תחשבו שהיא רחוקה], דתנינא: שלשה באין בהיסח הדעת, אלו הן: משיח, מציאה, ועקרב. ג. כ' ר' חיים ויטאל בשער הגלגולים שמעתי ממוורי ז"ל, כי ר"ת "אשר חלב זבחימו הם אחז, והוא סוד גלגול המלך אחז בן יותם. ואיני יודע כונת הענין למה נרמז כאן, (וכבר מובא רמז זה ברוקח והביא הטעם בזה שאחז הקריב זבחים על מזבח אוריה, ע' מלכים ב' ט"ז) - עוד שמעתי, "ישתו יין נסיכם, ר"ת יין. שני פעמים יין בזה הפסוק, אחד בפירוש, ואחד בר"ת, לרמז על "שני מיני יין נסך, א' שהוא אסור בהנאה וכ"ש בשתיה, והוא הכתוב בפירוש, ואחד שהוא אסור בשתיה ומותר בהנאה, ונרמז בר"ת. כאמור: ג. בפסחים ס"ח ע"א מבואר דיראו את המכה אין שנתרפא ע' ברש"י שם מחצתי ואני ארפא - שכדרך שהן מתים חגרים סומים אלמים, כך הן חיים במומן, ואחר כך מתרפאים,

וְאֲנִי אֶרְפָּא וְאִין מִיְדֵי מִצְיִל: שִׁישִׁי מִכִּי אִשָּׂא אֶל שָׁמַיִם יְדֵי וְאִמְרֵתִי חֵי אֲנֹכִי לְעֵלָם: מֵא אִם שְׁנוֹתַי בְּרַק חֲרָבִי וְתֹאחֲזוּ בְּמִשְׁפַּט יְדֵי אֲשִׁיב נָקֵם לְצָרֵי וְלִמְשַׁנְאֵי אִשְׁלָם: מִנְּ אִשְׁכִּיר חֲצִי מִדָּם וְחֲרָבִי תֹאכַל בְּשָׂר מִדָּם חָלָל וְשִׁבְיָה מִרֹאשׁ פְּרַעוֹת אוֹיֵב:

הגפן	החלק השישי	שירת
וְלִמְשַׁנְאֵי אִשְׁלָם וּלְשׁוֹנְאֵי אִשְׁלָם, גְּמוּלָם הִרְעִי. (מב) אִשְׁכִּיר חֲצִי הַחֲצִים שֶׁאֲזָרוּק בָּהֶם, יִשְׁתַּכְּרוּ מְרֹוב שְׁתִּייה מִדָּם הָאוֹיֵב. וְחֲרָבִי תֹאכַל בְּשָׂר אֶת בְּשָׂרָם. - וְאִתָּן לָהֶם עֹנֶשׁ זֶה מִדָּם חָלָל זֹאת תִּהְיֶה לָהֶם מִעוֹן דָּם חָלָלִי יִשְׂרָאֵל וְשִׁבְיָה וְעַל עוֹן הַשְּׂבוֹיִים שֶׁשָּׁבוּ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וּבִשְׂעָה שֶׁאִשְׁלָם לָהֶם אֶפְקֹד עֲלֵיהֶם אֶת כָּל עֹנֹתֵיהֶם וְעוֹן אֲבוֹתֵיהֶם מִרֹאשׁ פְּרַעוֹת אוֹיֵב מִרֹאשִׁית פְּרַצָּה שֶׁפָּרְצוּ בְּיִשְׂרָאֵל, (רִדְפוֹת וְעִנּוּיִים) כִּי כִשְׁהִקְבִי נִפְרַע מִן הָאוֹמוֹת פּוֹקֵד עֲלֵיהֶם כָּל עֹנֶם וְעֹנוֹת אֲבוֹתֵיהֶם. (מג) הִרְנִינוּ גּוֹיִם עִמּוֹ וְכֹאוֹתוֹ הִזְמַן שֶׁל הַגְּאוּלָּה, יִשְׁבַּחוּ הָאוֹמוֹת אֶת	בְּחֵלֶק זֶה יִדְבַר בְּנַחֲמַת יִשְׂרָאֵל, וְהִנְקִמָה מִהָאוֹיֵבִים. (מ) כֹּאשֶׁר יִגִּיעַ זְמַן הָרְאוּי לְעִנִּישַׁת הַגּוֹיִם, כִּי בְּרֹוב חֲרוֹן אַפִּי עֲלֵיהֶם אִשָּׂא אֶל שָׁמַיִם יְדֵי כְּדֹרֶךְ שְׁעוֹשִׁין כְּשֹׁנְשִׁבְעִין, וְאִמְרֵתִי חֵי אֲנֹכִי לְעֵלָם לְשׁוֹן שְׁבוּעָה הִוא, כֹּאשֶׁר אֲנִי חֵי כֵן אַעֲשֶׂה זֶה: (אבן עזרא) (מא) אִם שְׁנוֹתַי כֹּאשֶׁר אֲשַׁחֲזוּ (מִלִּי שִׁינוֹן) בְּרַק חֲרָבִי אֶת לֵהב חֲרָבִי, עַד שִׁיבְרִיק. כֹּאִישׁ הַמְכִּין מִלְחָמָה וּמִשַּׁחֲזוּ כָּלִי זֵינּוּ, וְתֹאחֲזוּ בְּמִשְׁפַּט יְדֵי - אִינִיחַ מִדַּת הַרְחָמִים, וְתֹאחֲזוּ יְדֵי בְּמִדַּת הַמִּשְׁפָּט וְהַדִּין, אֲשִׁיב נָקֵם כְּדִי לְהַשִּׁיב נִקְמָה לְצָרֵי בָאוֹיֵבֵי שֶׁהִרְעוּ לָכֶם	

כדכתיב אז ידלג כאיל פסח: נד. ע' מכילתא (בשלח שירה פ"ד) אם שנותי ברק חרבי וגו' כשהקב"ה מוציא חרבו להעניש, ועשו תשובה מיד הוא מחזירה. ותאחז במשפט ידי, אך כיון שמחזיק כבר החרב בידו, אינה מחזירה ריקם, אלא אשיב נקם לצרי, מחזירה על אומות העולם. וע' בדברי הזוה"ק (ח"ג דף ש"ד ע"ב) במאן דתב מחוביה וכו' אבל מה אעביד דהא יבית רשו לחויא לנזקא? דא הוא עיטא! ואתן אדם תחתין, דיהב קודשא בריך הוא תחותיה ההוא אדם דאתי מעמא אחרא, דההוא חויא מדיליה יכול, דכתיב ואתן אדם, אל תקרי אדם אלא אדם עכ"ל, ועיי"ש עובדא נפלאה בענין זה. נה. רש"י מביא טעם הנקמה בגוים, אף שלכאורה היו בני" צריכים להיות עפ"י דין בגלות אצלם, עפ"י הפסוק (זכריה א, טו) אשר אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה שהם הרעו לישראל הרבה יותר ממה שהיה צריכים ע"פ הדין אך הרמב"ן כתב (בסוף השירה) והטעם, כי הם עשו כל הרעות עמנו לשנאתו של הקב"ה, כי לא ישנאו את ישראל בעבור שעשו ע"ז כהם, רק בעבור שלא יעשו כמעשיהם, ויעבדו את הקב"ה וישמרו את מצותיו, ולא יתחתנו בהם ולא יאכלו מזבחיהם, ויבזו ע"ז שלהם ויבערו אותה ממקומותיהם, וכענין שאמרו (תהלים מד כג) כי עליך הורגנו כל היום, אם כן לשנאתו של הקב"ה יעשו בנו כל הרעות האלה, והם צרי ומשנאו ועליו להנקם מהם. נו. האברבנאל כ' בביאור פסוק זה וז"ל שהנקמה לא תהיה בגלות ארון כמו שיהיה לישראל, כי אם במכת חרב והרג ואבדן גדול, וזהו: "אשכיר חיצו מדם וחרבי תאכל בשר". נו. וכתב הרמב"ן (בסוף השירה) וזה

מג הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ כִּי דָם עֲבָדְיוֹ יִקּוּם וְנִקָּם יִשִּׁיב לְצָרָיו וְכַפֵּר
אֶדְמָתוֹ עַמּוֹ:

הגפן	החלק השישי	שירת
ישראל^{נח} וכפר יפייס וירצה אדמתו עמו את אדמתו^{יט} ואת עמו. על הצרות שעברו עליהם ושעשה להם האויב, על ידי שפיכת דם אויבים, כדכת' ולארץ לא יכופר בדם אשר שופך בה כי אם בדם שפכו.		ישראל, ראו מה שבחה של אומה זו שדבקו בהקב"ה בכל התלאות שעברו עליהם ולא עזבוהו, יודעים היו בטובו ובשבחו. כי דם עבדיו יקום כי ה' נוקם את דם בני ישראל, שנשפך לכל אורך הגלות ונקם ישיב לצריו וינקום על כל הגזל ועל כל החמס, שנהגו הגוים בבני

דבר ברור כי על הגאולה העתידה יבטיח, כי בבנין בית שני לא הרנינו גוים עמו, רק לעגו עליהם (נחמיה ג לד) מה היהודים האמללים עושים, והיו גדוליהם עבדים בהיכל מלך בבל וכולם משועבדים לו, ובימים ההם לא השיב נקם לצריו ולא כפר אדמתו עמו. נח. כענין שנאמר (יואל ד, יט) מצרים לשמה תהיה ואדום למדבר שממה תהיה מחמס בני יהודה, ואומר (עובדיה א, י) מחמס אחיך יעקב וגו'. נט. רש"י ביאר ומה היא אדמתו? עמו! כשעמו מתנחמים ארצו מתנחמת, וכן הוא אומר (תהלים פה, ב) רצית ה' ארצך, במה רצית ארצך, שבת שבות יעקב עכ"ל. והכוונה בזה היא, שהצער של האדמה היא מה שיושביה סובלים ומצטערים, ובפיוס העם מתפייסת גם האדמה. ויוצא שפיוס אחד היא לשניהם.

מעשה מתלמיד הרמב"ן

מעשה ברמב"ן ז"ל^א שהיה לו תלמיד אחד שיצא לתרבות רעה ושמו אבנר, ונעשה כותי. ומחמת רוב חכמתו בטומאתו נעשה שר גדול בכותים ויהי היום שהיה יו"כ שלח ליה הרמב"ן שיבא אליו, בא לפניו ולקח בפני הרב רמב"ן ז"ל חזיר אחד ונחרו ובשלו, ואחר כך שאל לרמב"ן רבי על כמה כריתות עברתי היום. והשיב לו על ארבע כריתות עברת היום, וא"ל התלמיד הנ"ל הלא על ה' לאוין עברתי והתחילו לפלפל עד שהרמב"ן הודה שעבר על ה' לאוין של כריתות^ב. ושאל הרמב"ן אותו הגד נא לי מי הביאך אל מדה זו שכפרת בתורת משה, והשיב לו כי פעם אחת שמעתי שדרשת שיש בפרשת האזינו כלולים כל המצות וכוללים כל ענייני העולם וכולן נרמזים בפר' האזינו, רק שצריך סייעתא דשמיא להבין כל העניינים והסודות אשר שם. ובעיני היה זה מן הנמנע עד שבשביל כן קבע בלבבי החטא שאין האמת כן כמ"ש הרב הרמב"ן, ויצא ופקר ונהפך לאיש אחר. ויען הרמב"ן עדיין אני אומר כן שדברי כן הוא שהכל נרמז ומבואר בפר' האזינו אם לא תאמין שאל ואגיד לך, ויתמה התלמיד הכופר שהוא ואמר א"כ כדברך תראני אם שמי שהוא אבנר בפרשת האזינו תמצא. ויתפלל הרמב"ן אל ה' בכל לבבו ונפשו ובא פסוק בפיו "אמרתי אפאיהם אשביתה מאנוש זכרם", אותיות שלישית מן פסוק זה ר"ת אבנר. וכשמוע התלמיד

א. העתקנו מקב הישר פרק כ"ג, ומובא גם בסדר הדורות, האלף החמישי ד' אלפים תתקנ"ד ועיי"ש.

ב. ויש מקום לעיין מה הם החמש לאוין, ומלשונו משמע שהם לאוין שיש בהם כריתות, וא"כ נראה שהם א) נחירה ב) בישול ג) אכילה ד) הפשטה וצ"ע מה הוא החמישי אך אם נקח בחשבון גם לאוין שאין בהם כריתות, הרי שהרביעי הוא איסור אכילת חזיר, וכן שמא נוכל לומר שהלאו החמישי שהתווכחו ביניהם, היה בענין מחמור ביום הכיפורים ע' שאגת ארי' סי' ע"ב וע"ע שדי חמד אסיפת דינים יום כיפור אות ב'.

את הדבר חרד מאוד ויפול על פניו, ושאל לרבו הרמב"ן אם יחזור בתשובה יהיה לו תיקון ותרופה, והשיב לו רמב"ן והלא שמעת להפסוק שישבית מאנוש זכרו ולא יועיל לו שום תרופה. ותיכף הלך אותו תלמיד ולקח ספינה בלא ספן וחבל ומלח והלך עם הספינה באשר הוליכו צועק במר נפשו ועדיין לא נודע ממנו מאומה, ואחר כך הרבה הרב הרמב"ן בתפלה שיהיה לו מקצת כפרה. ואחר זמן רב בא להרב בחלום והחזיק לו טובה שגרמה תפלתו להוליכו להתלמיד לגיהנם, והיו דנין אותו דינים הרבה בגיהנם, ואחר י"ב חודש היה לו מזור ותרופה לא להוליכו לג"ע ולא לדון אותו בגיהנם, כי עד אותו הפעם היה התלמיד בכף הקלע. הנה ראה שהכל הוא תלוי בתפלה שהיה לו קצת כפרה.

הנה יצאו לנו מדברי השירה הזאת שבעה כללים הכוללים אמיתת השירה ויעודיה

א

שמתנאי הגאולה האמתית הוא הנקמה בכל האומות הצרים אותם, כמ"ש לי נקם ושלם", אשיב נקם לצרי, אשכיר חצי מדם וגומר, כי דם עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו, וזה אין ספק שלא נתקיים בבית שני ולא בזמן אחר:

ב

שנקמת האויבים וגאולת ישראל יש לה זמן ועת מוגבל ידוע לפניו ית', אי אפשר לעבור ממנו ולא גלה אותו לשום נביא, כמ"ש הלא הוא כמוס עמדי חתום באוצרותי לעת תמוט רגלם² וגומר, וכמ"ש לדניאל כי סתומים וחתומים הדברים עד עת קץ. וגם זה לא נתקיים בבית שני כי יודע היה כל שער עמי שלשבעים שנה יפקדו, ולא היתה בפקידתם נקמה באויבים, כי ברשיון כורש מלך פרס שבו לירושלים ובמצות מלכי פרס בנו את מקדש ה' ואת חומת העיר:

ג

שהגאולה האמתית תהיה אחרי שכפי הדין ישראל ירצו את עונם ויתם עונם, וכמ"ש כי ידין ה' עמו כי יראה כי אזלת יד ואפס עצור ועזוב, ר"ל שיגיע מצדם לתכלית השפלות והדלות לרבוי עונותיהם ואז כפי הדין יזכו לגאולה, כמאמר הנביא (ישעיה א, כז) ציון במשפט תפדה וגו', והיה זה אחרי שכבר אמר ואשיבה ידי עליך ואצרוף כבור סיגידך ואסירה כל בדיליך (שם א, כה). וגם זה לא נתקיים בבית שני, כי עדיין היו עונותיהם קיימים ונתחייבו בגלות אחרת כדי להשלים עונש עונותיהם, כמ"ש המלאך לדניאל (דניאל ט, כד) שבעים שבעים נחתך

א. לפי רש"י [הדרך הא'] פסוק לי נקם וגו' מיירי על ישראל.

ב. גם זה לפי רש"י עולה על בני

על עמך ועל עיר קדשך לכלא הפשע ולהתם חטאת ולכפר עון, כמו שפירשתי שם גם כי בזמן הפקידה כשעלו ישראל מבבל לא היו שמה בשפלות ודלות כי אם בעושר וכבוד ומעלה עד שמפני זה לא רצו לעלות מבבל כי אם הפסולת שבהם ונשארו שמה, וכן היה בספרד וצרפת ובשאר הארצות:

ד

שבגלותינו זה תמה זכות אבות, כמו שכתב הרמב"ן, ואין לנו הצלה מיד העמים רק בעבור שמו הגדול המחולל בגוים, וכמ"ש לולי כעס אויב אגור פן ינכרו צרימו וכו', ואמר אי אלהימו צור חסיו בו וגו', ומסכים אליו אמר הנביא יחזקאל (כ, לד) וקבצתי אתכם מן הארצות אשר נפוצותם שם וגו', וכן אמר (שם כ, ט) ואעש למען שמי לבלתי החל לעיני הגוים:

ה

שהגאולה והכפרה אשר יעיד בשירה הזאת אינה בתנאי התשובה ולא כשנשמע לקול ה' ונשמור מצותיו, כי השירה הזאת אינה רק שטר עדות שעתידים אנחנו לעשות הרעות והחטאים עד אין די ושהוא ית' יענישנו עליהם בצרות רבות ורעות ועונשים עצומים, אבל לא ישמיד זכרונו מני ארץ, ושבסוף הרעות הקב"ה למען שמו לבלתי החל לעיני הגוים ישוב מחרון אפו ויתנחם על הרעה ויפרע מאויבינו בחרבו הקשה ויכפר על חטאתינו ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו. וא"כ השירה הזאת היא הבטחה מבוארת בגאולה העתידה כי לא נפל ענינה לא בבית שני ולא בזמן אחר וכמו שזכרו הרמב"ן:

ו

שתחיית המתים תהיה קרובה וסמוכה בזמן לקבוץ גליות, כמ"ש כי ידין ה' עמו, ואמר אני אמית ואחיה. וכבר העיר המלאך לדניאל על העיקר הזה באמרו (דניאל יב, א) ובעת ההיא ימלט עמך כל הנמצא כתוב בספר, וסמיך ליה (שם יב, ב) ורבים מישני אדמת עפר יקיצו. ובדברי ישעיהו פסוקים רבים מורים על זה עצמו כמו שיתבאר

במקומם. ויואל אמר (ד, א) כי הגה בימים ההמה ובעת ההיא אשר אשיב את שבות יהודה וירושלים וגומר. וזה יורה שכל הנביאים פה אחד נבאו שתהיה תחיית המתים סמוכה וקרובה לקבוץ גליות, והוא המוכיח שלא נתקיים דבר מזה בבית שני:

ז

שכל דברי השירה הזאת נתקיימו בכל חלקיה, אם החסדים שקבלו מהשי"ת בירושת הארץ ודשנותיה וטובותיה, ואם בעונות והחטאים מע"ז והשדים שיעבדו האנשים והנשים בהיותם בארץ, ואם בעונשים והמכות שיבאו עליהם, כי כל זה מהטבת הרשע והעונש נתקיים בשלמות ולא נפל מכל דבריו, וכן נתקיים בלתי כליית האומה עם כל צרותיה:

וכיון שמששת חלקי השירה הזאת נתקיימו הה' מהם ככל הכתוב בה, ראוי שנאמין אמונת אומן שגם כן יתקיים החלק הששי הזה האחרון ממנה מגאולת העם ונקמתם מהאויבים. וכבר עשה הנביא ירמיהו הטענה הזאת באמרו (לב, מב) כי כה אמר ה' כאשר הבאתי אל העם הזה את כל הרעה הגדולה הזאת כן אנכי מביא עליהם את כל הטובה אשר אנכי דובר עליהם, לפי שהייעודים הרעים בקיומם הם חזקים על הייעודים הטובים שיתקיימו.

ומה נמלצו לחכי דברי הרמב"ן שכתב בפירוש התורה שלו ז"ל: ואלו היתה השירה הזאת מכתב אחד מהחוזים בכוכבים שהגידו מראשית אחרית היינו ראויים להאמין בהם מפני שנתקיימו כבר רוב ייעודיה ולא נפל דבר ממנה, אף כי אנחנו נאמין ונצפה בכל לב לדבר האלהים מפי נביאו נאמן ביתו אשר לא היה לפניו ולאחריו כמוהו, ע"כ:

הנה נתתי לך בדבר הזה שבעה כללים כוללים אמיתת השירה וייעודיה, והם באמת לכל בעל דת שבעה עינים, כ"ש כשתצטרף השירה הזאת אל פרשת התשובה אשר קדמה והיו לאחדים בגלוי האמת אשר ייעד אדון הנביאים עליו יקים ה' את דברו הטוב:

(אברבנאל בסוף השירה, וכן בספרו משמיע ישועה מבשר טוב)